

TASAVVUF EDEBİYÂTI VE ESRÂR-I TASAVVUF
SUFİ LITERATURE AND THE SECRETS OF SUFISM

Ömer Necâti

Öz

Edebiyat, tasavvuf târihinde önemli bir yere sâhiptir. Büyük hacimli tasavvufî eserlerde dile getirilemeyen dakîk mevzular ve kişisel mânevî haller, mektuplarda, şiirlerde ve makâlelerde açığa çıkarılır. Tasavvufî eserler daha çok bu ilmin genel konularını içerir. Tasavvufî eserler, Hak yolunun yolcularının yapıp yapmaması gereken işleri, tasavvufî yaşantının genel ilkelerini, tasavvufî istilâhları, onların îzâhlarını, tasavvufun kitap ve sünnetteki yerini, geçmiş evliyânın hallerini, örnek yaşantılarını ve bunun gibi daha pek çok genel konuyu içerir. Sûfilerin mektuplarında, bütün bu genel konuların yanında, mektûbu yazanın mânevî halleri, herkesle paylaşamayacağı sırları, ince mânâlar, mektûbun muhâtabının bizzat şahsına yöneltilmiş tavsiyeler, îzâhlar, onların mânevi ilerlemesini temin edecek emir ve yasaklar, onların rüyâlarını tâbir gibi konular da yer alır. Bu açıdan bakıldığında, sûfilerin mektûplarının, Hak yolunun yolcuları üzerindeki mânevî etkisinin çok daha fazla olduğu ve tasavvuf tarihinde, gönüllere ışık tutan pek çok mektûbat eserinin te'lîf edildiği görülmektedir. Tasavvufî makâlat ve şiirlerde de aynı etkiyi görmek mümkündür. Mutasavvıfların mektûp, makâlat ve şiirleri, tasavvuf ilmini en güzel bir şekilde yansıtan, tasavvufî halleri en tatlı ve câzibeli bir şekilde önümüze koyan tasavvuf î belgeleridir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Gazâlî, İbnü'l-Arabî, Mektûbât.**Abstract**

The literature have an important place in the history of Sufism. The secret subjects and personal spiritual situations that cannot be expressed in large volume mystical works are revealed in these letters. Sufi books mostly include general subjects of this science. Sufistic works include the works that the passengers of the path of Hak should or should not do, the general principles of Sufi life, the sufistic terms, their explanations, the place of Sufism in the book and sunnah, the experiences of the friends of God who lived before, and much more. From this point of view, it is seen that the letters of the Sufis have a much greater spiritual effect on the passengers of the Path of Hakk and there are many letters books written in the history of Sufism that shed light on the hearts. It is possible to see the same effect in Sufi articles and poems. The letters, articles and poems of the sufis are the sufi documents that reflect the mysticism in the most beautiful way and explain the sufistic states to us in the most sweet and tempting way.

Keywords: Sufism, Gazâlî, İbnü'l-Arabî, Letters.

1. GİRİŞ

İslâmî ilimler *akaid*, *fıkıh* ve *ahlâk* olmak üzere üç temel başlıkta toplanır. Ahlâk ilmî, insan nefsinin terbiye ve tezkiyesini konu edinir. Ahlâk-ı hamîde denilen güzel ahlâk ile ahlâklanmanın metodunu gösterir ve uygular. Ahlâk-ı hamîde, Rasûlullah'ın (a.s.) sahip olduğu yaratılıştır. Ahlâk ilminin hayata geçirilmesinden ibâret olan Tasavvufun gayesi, Rasûlullah'ın (a.s.) güzel ve övülmüş ahlâkı ile ahlâklanmanın metodunu bildirmek ve uygulamaktır. Bir gâyenin yüce olması miktarınca o gâyeye ulaşmanın zorluğunun bulunacağı apaçıktır. Böyle bir gayeyi gerçekleştirmek için elbette ki farklı huy ve yaratılıшта olan insanların nefislerini terbiye edip arındıracak onları Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkına yaklaştıracak farklı metodların, farklı ekollerin teşekkül etmesi kaçınılmazdır. Nasıl ki her ilim sahasında farklı ekollerin bulunması, o ilmin gelişmesine hizmet ediyorsa, ahlâk ilminin de uygulamasını konu edinen farklı ekollerin oluşması, bu ilmin gelişip olgunlaşmasına hizmet etmekten başka bir şey değildir. Tasavvufî ekollerin oluşma sebebi budur. *Kâdiriyye*, *Rufâiyye*, *Bedeviyye*, *Dissûkiyye* gibi nefis terbiye ve tezkiyesinde fevkalâde güçlü olan ekoller, tasavvuf târihinde ilk olarak teşekkül eden ekollerin başında gelir. Bütün ekollerin temelinde, Kitap ve sünnete bağlılık, doğru bir itikat, Allahu Teâlâ'ya kul olmakta sebat, O'nun (c.c.) emirlerine uymak, yasaklarından sakınmak unsurları vardır. Bu ekollerde binlerce âlim ve velî yetişmiş, binlerce eser yazılmış, bu âlimlerin ve eserlerinin sâyesinde, nefislerin terbiye edilmesi, saflaşması, her türlü kötü huy düşünce ve davranıştan arındırılmasının yolu öğrenilmiş, öğretilmiş, yaşanmış ve yaşatılmıştır. Tasavvuf âlimlerinin yazdıkları çok derin ilmî konuları içeren hacimli eserlerin yanında, tasavvufun inceliklerini, sırlarını, kişisel plânda ele alıp uygulamaya koyan hacmi küçük mektûp, risâle ve ârifâne şiirleri, bizi bu sonsuz mâna deryâsının birer dalgıcı olmaya teşvik etmekte, bu deryâdan mâna incilerini derececek bir gönül olgunluğuna ulaşmanın yollarını göstermekte, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı ile ahlâklanmanın ilmini öğretmektedir. Allahu Sübhânehû ve Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “*Ve inneke le alâ hulûkın azîm (Ey Habîbim!) Hiç şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin*” (Kalem, 68/4).

2. SÛFÎLERİN MEKTÛPLARINDAN ÖRNEKLER

2.1. Huccetü'l-İslâm Muhammed Gazâlî'nin Vezîr Nizâmü'l-Mülke Mektûbu

Huccetü'l-İslâm İmam Gazâlî Hazretleri, tasavvuf yoluna girdikten sonra *Tus Kasabası*'nda yaşamayı tercih ettikleri sırada, Bağdat Nizâmiyesinin müderrisliğini kabul etmeleri temennisiyle Vezir-i Âzam Nizamü'l-Mülk tarafından kendisine yapılan teklîf ve dâvet üzerine adı geçen vezîre yazmış oldukları mektupta, tasavvufu pek güzel bir şekilde îzâh etmiş ve Vezîr-i Âzamı tasavvufa dâvet etmiştir.

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Her ümmetin bir kıblesi vardır, ona yönelir, öyle ise hayırlı işlerde birbirinizle yarış edin (Bakara, 2/148). Bilmiş ol ki insanlar yönelmiş bundukları, maksatlarının kıbleleri itibariyle üç kısma ayrılırlar.

1- *Avâm*

2- *Havâs*

3- *Ehass-ı Havâs.*

Avâmın bakışı, yalnız, dünyanın hemen elde edilebilecek lezzetlerine yönelmiştir ki bunların hüsrân dereceleri; *iki azgın kurtun bir koyun ağılına verecekleri zarar, mal ve şeref sevgisinin bir müslümanın dinine vereceği zarardan ve bozuculuktan daha fazla değildir*, hadîs-i şerîfleri ile beyân buyurulmuştur. Havâs ise âhireti dünyâyâ tercih edenler ve âhîret âleminin daha hayırlı ve sonsuz olduğunu bilerek güzel iş yapmaya çalışanlardır. Bunların dahî kusur ve himmetlerinin noksanlığı, *Dünyâ, âhîret ehline, âhîret, dünya ehline ve dünyâ ve âhîretin her ikisi ehlullah haramdır*, hadîs-i şerîfi ile sâbittir. Ehass-ı havâsa gelince, bunlar her bir şey ki onun üstünde diğer bir şey vardır, onun yok olucu olduğunu ve dünya ile âhîretin ise bazı ilâhî yaratılmışlardan olup her ikisinin en büyük işinin yiyecek şehvetten ibaret bulunduğunu hakkı ile anlayanlardır. Bu sebeple dünya ve âhîretin her ikisi, övülen mertebelerden sayılmadıkları cihetle bunlardan uzaklaşarak, iyilik ve keremi sonsuz *Vacibü'l-Vücut Teala ve Tekaddes Hazretleri*'ne, bütün varlıkları ile yönelmişlerdir. Bu yüksek topluluğun irfân ve basîretlerinde, *Allah (c.c.) hem sevapça daha hayırlı hem azapça daha devamlıdır (Taha, 20/73)* âyetinin anlamı inkişaf etmiş ve o güzel *lâilâheillallah* kelimesinin hakîkatı dahi ayne'l-Yakîn taayyün etmiş ve gerçeklemiştir. Bunların nazarında her kim olursa olsun, Allahu Teala'nın dışındaki varlıklara meyleden ve yönelen gizli şirkten uzak değildir. Bu sebepten, onların yanında bütün varlıklar iki kısımdır. *Allah (cc)* ve *Allahu Teala'dan başka olan her şey...* Varlıkların her iki kısmı terazinin iki gözü gibidir. Onların kalpleri de bu terazinin mili konumundadır. Kalpleri, *Cenab-ı Kibriyâ*'ya yöneldikçe, iyilik kefesinin ve kalpleri *Cenab-ı Hakk*'ın dışındaki bir şeye meylettikçe, kötülük kefesinin daha ağır bastığına hükmetmişlerdir. Birinci tabaka ikinciye nispetle avam oldukları gibi, ikinci tabaka dahî üçüncüye nispetle böyledir. Şu halde bu üç tabaka yalnız iki tabakaya dönmüş oluyor. İşte bu hakîkatler bilindikten sonra derim ki: Vezîr-i Âzam Hazretleri, beni en yüksek dereceden en aşağı dereceye dâvet ediyor. Halbuki ben kendilerini en aşağı dereceden, derecelerin en yücesine, yüceler yücesine dâvet ediyorum. Bağdat, Tus ve diğer herhangi bir yerden olursa olsun *Allah'a (c.c.)* giden yol birdir, biri diğerinden daha yakın değildir. Hemen *Hak Teala Hazretleri*'nden niyâz ederim ki bugün fırsat elde iken yarını düşünmek için kendilerini gaflet uykusundan uyandırısın. Vesselam (Gazâlî, 1327: 3-4).

2.2. Şeyhu'l-Ekber Muhyi'd-Dîn Arabî'nin Fâhru'd-Dîn Râzî'ye Mektûbu

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, meşhûr âlim Fahrüddîn-i Râzî'yi tasavvufa dâvet eden mektûbunda, insana asıl lâzım olanın ilm-i ledûn olduğunu, ulemânın, *Peygamber Efendimiz'e (a.s.) hakîki ve kâmil mânâda vâris olabilmek için çalışmaları, hâdiselerin ve gizliliklerin bilgi ve detayları ile ömürlerini geçirip, rabbânî hazzı kaybetmemeleri ve nefislerini, fikrin istilâsından kurtarmaları gerektiğini ihtâr eden mektûbu, cidden üzerinde önemle durulması gereken bir tasavvuf vesîkasıdır.*

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Seçilmiş kullara ve Allah (c.c.) için dost olan Fahreddin Muhammed'e selâm olsun. Allah (c.c.) onun himmetini yüceltsin, rahmetini ve bereketlerini üzerine akıtsın. Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Azimü's-Şânında, *Birbirlerine Hakkı tavsiye edenler (Asr, 103/3)* buyuruyor. Yazdığınız bazı ilmi eserleri ve Allah (c.c.) tarafından kuvvetlendirilen hayâl gücünüzü, fikirlerinizdeki tazeliği gördüm. İnsan her ne zaman çalışıp kazanmayı terk edecek olursa Allah (c.c.) tarafından kendisine bahşedilecek olanın tatlılığından mahrum ve aşağılanmış bir yaşayışa mahkum olur. Halbuki, mert olan kişi, *Onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden kendilerine indirileni doğru tutsalardı, şüphesiz hem üstlerinden (ağaç meyvelerinden), hem de ayaklarının altlarından (tarladaki ekinlerden) yiyeceklerdi (Maide, 5/66)* âyet-i kerimesi gereğince, mânevî bereketlerin ulvî yaşantısı ile de olgunluktan nasîbini alıcıdır. Bilindiği gibi âlimler, peygamberlerin mîrasçılarıdır. Hakîki verâset ise, her yönüyle hâsıl olan kâmil verasettir. Buna binâen ilim ve iz'an sahiplerinin himmet noksanlığını kabul etmeyerek kâmil veraset için çalışmaları lazımdır. İnsan ahlâkının güzelliği ve çirkinliği, ilâhî bilgileri tahsîl etme ve onları ihmâl etme nisbetindedir. Himmeti yüksek olanlar, hâdiselerin ve gizliliklerin bilgi ve detayları ile ömrünü geçirip, rabbânî hazzı kaybetmemeli ve nefsinin fikrin istilâsından kurtarmalıdır. Müşâhade yolu ile ilâhî bilgilere tâlip olan akıl ve irfan sahipleri, kalbini fikrin istilâsından arındırıp kurtarmalı ve himmetin yüceliği gereğince, kabul edip aldığı şeyler hayâl aleminin fevkinde olmalıdır. Zîra hayâl kuvveti, meselâ ilmi, sût, Kur'an'ı, ip, dîni, kayıt (bağlama, bağlayacak şey, sınırlama), sûretlerinde göstermek gibi aklı mânâları, hissi kalıplara değiştirip koymakla, (bir halden diğer hale geçirmekle) gizli mânâlara yol gösteren (bilinen bir şey ile başka bir şeyi bildiren, işaret eden) vücûd peydah etmiş (cesetlenmiş) nûrlardan ibarettir. Bir de himmeti yüce olanların bildikleri şeyler, ne dişi ne de fakîr ve muhtâç olmalıdır. Kendisinden başkası ile kemale gelen her bir şeyin, fakîr ve ihtiyâcın esîri olduğu bilinmektedir. Bu ise Allah'dan (c.c) başka her şeyin hâl ve şâmıdır. Bunun üzerine, keşf ve yakîn ile ancak *Hak Teâlâ Hazretleri'*nden kabul edip almak üzere himmetin yücelmesine çalışmak lazımdır. Fikir sâhipleri gâyelerinin son noktasına ulaştıkları zaman, fikirleri kendilerinin işitip taklit eden bir kişi haline gelmesine sebep olur. Zîra bu çok mühim olan iş, fikrin sükûn bulacağı bir yer olmaktan münezzehtir. Fikir devam ettikçe, aklın sükûnu ve tatmin olması mümkün değildir. Aklın, fikirle ilgili tasarruflarında belirli bir çizgi vardır ki onu geçemez. Bununla beraber, ilâhî bağışların kabûlü hususunda da husûsî bir kâbiliyete sahiptir. Şu halde akıl sahibi bir zat, ilahi cömertlik esintilerine yönelerek kesb ve nazarın kayıtları ile esîr ve bağlı kalmamalıdır. Çünkü böyle kaldıkça şüpheden kurtulmuş olamaz. Hakınızda iyi niyet besleyen kardeşlerinizden bir zât, bir gün sizi ağlarken görmekle, hazır bulunan diğer zatlar ile beraber sebebini sorduklarında: *Otuz seneden beri, bir konuda bir inanca sahiptim. Bu gün fikrimde açığa çıkan bir delil ile o inancın gerçek olmadığını anladım. Bunun da önceki gibi gerçek dışı olabilmesi korkusu ile ağlıyorum* diye cevap verdiğinizi bana söyledi. İşte bu sizin kendi sözlerinizdir. Akıl ve fikrin mertebesinde kalanların, sâkin ve müsterih olmaları kabil değildir. Ey birâder! Nasıl oluyor da bu tehlikeli uçurum gibi yerde kalıyorsun? Ne için *Cenâb-ı Risâletmeâb Aleyhisselatüvessalam Efendimiz*

*Hazretleri'nin emir buyurdıkları nefsi terbiye etme ve Allah'ın (c.c.) tecellîlerini görme yoluna girmiyorsun. Bu yola girersen Cenab-ı Vâcibu'l-Vücûd'un, hakkında, Kullarımızdan öyle bir kul buldular ki biz ona tarafımızdan olan rahmet (peygamberlik veya velîlik) vermiş ve tarafımızdan gaybe dâir bir ilim öğretmiştik (Kehf, 18/65) buyurmuş olduğu zâtın nâil olduğuna sende nâil olabilirsin. Senin gibi bir zâta yakışan hâl ve şân, böyle bir şerefli ülkeye ve yüce, azim bir mertebeye nâil olabilmek için çalışmaktır. Bu yönü de bilmelidir ki, bir sebeple meydana gelen her bir varlığın iki yüzü vardır. Biriyle sebebine diğeri ile de onu yaratan Hakk Teala Hazretleri'ne nazar edilir. Bütün insanlar, bilgin ve felsefecileri ile beraber sebepler yüzüne bakar. Ancak enbiyâ, evliyâ ve Melâike-yi kirâm aleyhimüsselam hazerâtı gibi ehlullahın muhakkikleri, sebepleri bilmekle beraber diğeri bir yönüyle onu yaratana nazar ederler. Bunlardan bazıları, *Kalbim bana Rabbimden haber verdi* diyerek sebepler yüzü ile Hakk'a nazar etmiş ise de hakîkaten kâmil olan diğeri bir zat, *Rabbim bana haber verdi* buyurmuştur. Bizim nazarımızda varlığı, gayrından meydana gelen her bir şey, hiçbir şey konumundadır. Ârifin herhalde, *Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri'*nden başka döneceği, dayanacağı, sığınacağı bir varlık yoktur. Şurası da bilinmelidir ki, ilâhî vech olan *Allah (c.c.)* şerefli ismi, *Rab, Kâdir, Şekûr* gibi bütün ilâhî isimleri kendinde toplar. Bu şerefli isim, sıfatını kendinde toplayan zât gibidir. Buna binâen o'nun (c.c.) tecellîlerini görme anında uyanıklılık ve kavrayış üzere bulunmak lazımdır. Bütün ilâhî isimleri kendinde topladığı cihetle onun müşâhadesi asla mümkün değildir. O'na (c.c.) yönelme ve yalvarma esnasında, kendisi ile münâcaat edilen ile o münâcaatın veya müşâhadenin gerektirdiği makama bakmalıdır. İlâhî isimlerden hangi isim o makama bakıyorsa, sana hitap eden veya görüp seyrettiğin o ilâhî isimdir. (Şekilde değişiklik) tabiri de bu hale işaretler. Mesela, denize düşmüş bir insanın *yâ Allah* demesi, *yâ Gıyâs* veya *yâ Müncî* ve *yâ Münkız* mânâlarında olduğu gibi, hasta olan bir kimsenin de *yâ Allah* demesi, *yâ Şâfi* veya *yâ Muâfi* gibi uygun bir mânâyâ karşılık gelir. *Şekilde değişiklik* tâbiri ise İmâm Müslim Hazretleri'nin Sahîhi'nde rivâyet edilen hadîs-i şerîfe işaretler. Adı Geçen İmâm'ın rivâyetiyle sâbit olduğu üzere, *Hak Teala Hazretleri*, kıyâmet gününde bazı kimselere tecellî eyleyince onlar tarafından inkâr ve istiâze olunacak ve ilâhî tecellî kendilerinin bildikleri şekle dönüşünce, ikrâr ve itirâf edilecektir. İşte burada müşâhede, münâcaat ve ilâhî hitapların mânâsı budur. Akıllı insan ilimler arasında, ancak nefsin kemâle erdirecek ve herhangi âleme gidecek olursa kendiyile beraber gelecek olan bir ilmi seçip istemelidir. Bu ise ancak Allah'ı (c.c.) bilmektir. Meselâ, tıp ilmini bilecek olursan bu ilmin kullanılışı hastalıklara muhtaç olduğundan, bunların olmadığı bir âleme geçince bu ilim ile kimi tedavi edeceksin. Mühendislik de böyledir. Zira bunun da kullanılışı ölçmeye bağlıdır. Ölçmeyi bırakıp gideceğin anda bu ilmi de orada bırakacaksın. İnsanın, âhiret âlemine intikal ederken terk edeceği her bir ilim böyledir. Bunlardan, gerekli ihtiyaçları temin edecek miktar ile yetinmeli ve hangi âleme intikal eder isen seninle gelebilecek ilmin tahsiline ve tamamlanmasına çalışmalıdır. Bu da iki özel ilimdir. Biri, Allah'ı (c.c.) bilmek, diğeri de âhiret âleminin makam ve menzillerini öğrenmektir. Bunları bilen, âhiret âleminde bulunduğu zaman, kendi evinde bulunuyormuş gibi gezip dolaşacak ve ilâhî tecellî zamanında, *senden Allah'a (c.c.) sığınırız, sen bizim Rabbimiz değilsin* diyenlerden olmayacaktır. Bu cehâlet, ne büyük bir hasret ve pişmanlıktır. Akıllı olan zât, emredilen yol üzerine riyâzat, mücâhede ve halvet ile bu iki ilmin açığa çıkmasına himmet sarf etmelidir. Halvet ile şartlarını, menzil ve makamlarını sırası ile zikretmek istiyordum. Lâkin buna, vakt mâni oldu. Vaktten maksadım ise, kötü bilginler denilen kimselerdir ki, bunlar, taassub, riyâset ve makam sevgisi bağları ile bağlanmış bulduklarından, Hak ve hakîkate boyun eğmiş, teslim olmuş, inanmış, anlamış olmayanlar ve bilmediklerini inkâr edenlerdir. Başarıyı veren Allah'tır (c.c.) (İbnu'l-Arabî, 1327: 2-4).*

2.3. Yahyâ es-Sûfi'nin İmam Malik Hazretleri'ne Mektubu

Bismillahirrahmanirrahim.

Salât ve selâm Efendimiz Muhammed (a.s.) üzerine olsun. Yahya'dan Malik b. Enes'e! Latîf ve hoş elbiseler giydiğin, lezîz yemekler yediğin, yumuşak koltuklar üzerine oturduğun, kapını perdelediğin haberi bana ulaştı. Sen ilim meclisine oturmuştun. İnsanlar sana irtihâl etmişler, seni imâm ittihâz etmişler ve kavline razı olmuşlardı. O halde, Allahü Sübhânehu ve Teâlâ'dan kork Yâ Mâlik! Sana tevâzû gerekir. Sana tarafımdan bir nasîhat mektûbu yazıldı. O mektûba Allahü Sübhânehu ve Teâlâ'dan başkası muttali değildir. Vesselâm (Yahyâ, 1327: 5).

İmam Mâlik Hazretleri'nin cevabı:

Bismillahirrahmanirrahim.

Malik b. Enes'ten Yahyâ'ya! Mektûbun vasıl oldu. Allahü Sübhanehu ve Teâlâ seni takva ile metâlandırırsın, en hayırlı nasîhat ile sana ecir versin. Allahü Sübhânehu ve Teâlâ'dan başarı isterim. Güç ve kuvvet sadece *Alî* ve *Azîm* olan Allahü Sübhanehu ve Teâlâ'dandır. Diyorsun ki, sen latîf ve hoş elbiseler giyiyor, lezîz yemekler yiyor, yumuşak koltuklar üzerinde oturuyor ve uyuyorsun. Biz bunları yapıyoruz. Azamet sahibi olan Allahü Sübhânehu ve Teâlâ'dan bizi bağışlamasını dileriz. Allahü Sübhânehu ve Teâlâ buyuruyor ki: *Kulları için hazırladığı, o'nun ziynetlerini ve rızıktan temiz olanları kim haram kılabilir* (Araf, 7/32). Ben bunu terk etmenin, içinde bulunmaktan daha hayırlı olduğunu muhakkak biliyorum. Vesselam (Mâlik, 1327: 5).

3. SÛFÎLERİN MAKÂLELERİNDEN ÖRNEKLER

3.1. Muhammed Şâkir'in Zikir ve Fikir Hakkında Bir Makâlesi

İrfân ve ilim şehrinin kapısı, keşf ve ikan mektebinin üstâdı, Resûlullah'ın (a.s.) amcasının oğlu, İmam Ali (k.v.), *Habîb-i Kibriyâ ve Şefî-i Rûz-i Cezâ (a.s.) Efendimiz Hazretleri'nin Kim Allah'ı (c.c.) zikreder ve gözünden Allah (c.c.), korkusundan yaş akar, tâ ki bu yaş damlaları toprağa düşer, Allahu Subhânehu ve Teâlâ, kıyâmet günü ona gazab etmez* Hadîs-i Şerîfi'nin tefsîrinde, *kişinin, Allahu Subhânehu ve Teâlâ'nın korkusundan ağlaması, göz aydınlığıdır* buyurmuşlardır. Din âlimleri ve seçkin meşâyih hazerâtı buyuruyorlar ki: *Kıyâmet gününde, müslümanların âsileri üzerine cehennemden şiddetli bir ateşin hücumu esnâsında, bu ümmetin âsilerinin şefâatçısı, mâsiyet ateşinin susuzluğundan bîtâb kalanların sulayıcısı, Sallelahu Aleyhi ve Sellem Efendimiz'in şefâatıyla, derhal Hazret-i Rûhu'l-Emîn, kendisine kuvvet verilen, kuvvet veren ve yardım edici Din Sultanı'na bir kadeh su verip ateşin üzerine serpilmesini işaret edip de, mûcibince inâyet buyurulduğu zaman, o şer dolu ateş sakinleşecektir. Risâlet Şerifi'nin Sâhibi tarafından, bu suyun keyfiyeti ve mâhiyeti sorulduğu zaman: Yâ Resulallah, bu su değildir. Ancak ümmetinin, Allahu Subhânehu ve Teâlâ korkusundan ağladıkları vakitte, hüznü gözbebeklerinden damlayan gözyaşlarıdır. Kevn ü Mekânın Yaraticısı'nın fermanı ile onları toplayıp korumuştum. İşte şimdi sarf etme zamanı geldi ve sarf edildi. Allahu Subhânehu ve Teâlâ'ya hamd olsun, eserleri de görüldü* diye *Cibrîl-i Emîn* tarafından cevap verilecektir. *Hazret-i Ömer bin El-Hattâb'ın (r.a.) gözyaşlarının akışının çokluğundan, nurlu yanaklarında iki çizgi peyda olduğu ve Allahu Subhânehu ve Teâlâ'nın korkusundan, can evinden gelen bir âh ile ağladığı rivayet edilir. Allahu Subhânehu ve Teâlâ'dan ancak bilen kulları korkar ve muhlisler büyük bir korku üzerinedirler* sırrına mahzar olan, Allahu Subhânehu ve Teâlâ'yı bilenler yani Ehlullah Hazerâtı, *kim korkarsa kurtuluşa erer* fehvâsınca, dehşet verici mahşer gününü tefekkür ederek, gerek halvet ü celvette ve gerek seyr u sohbetta halka karşı güler ve Hakk'a (c.c.) karşı devamlı ağlarlar. *Kutbu'r-Rabbânî Cenâb-ı Pîr-i Geylânî Hazretleri, tefekkür hakkında, Cenab-ı Risâletpenâh Efendimiz'in (a.s.), bir saatlik tefekkür bir yıllık ibâdetten hayırlıdır, bir saatlik tefekkür yetmiş yıllık ibâdetten hayırlıdır, bir saatlik tefekkür bin yıllık ibâdetten hayırlıdır* Hadîs-i Şeriflerini okuyarak, hakikat feyzlerinin taliblerini, zikre ve zikrin neticesi olan fikre râğbet ettirerek, *Hatemü'l-Enbiyâ Aleyhi Efdalü't-Tahiyya Efendimiz'in, benim söylediğim ve benden önceki nebilerin söylediklerinin en hayırlısı, Lâilâhe illellahtır* Hadîs-i Şerîfi hükmünce dahi, birincisi lisana ait zikir yani cehrî, ikincisi nefse ait zikir, üçüncüsü kalbe ait zikir, dördüncüsü rûha ait zikir, beşincisi sırta ait zikir, altıncısı, hafîye ait zikir, yedincisi ahfâyâ ait olan zikir olmak üzere zikir hakkında yedi mertebe gösterip, sâliklerin, önce cism ve kalblerinin, zikir nûru ile aydınlanması için riyâzat ve mücâhedat ile temizlenmeleri ve darb-ı şedîd ve savt-i medîd ile cehren zikir etmelerini, emir ve tenbih ile, istilâhât-ı sûfiyyede *tıflü'l- Meânî* denilen *veled-i kalb* zuhûrundan sonra, nefsin zikrinin harf ve sestem beri olacağını, kalb zikrinin, celâl ve cemâl-i ilâhiyyeyi mülâhaza, rûh zikrinin tecellî ve sıfat nûrlarını müşâhede, sır zikrinin, ilahî sırları mükâşefe ve murâkabe, hafî zikrinin, *Hak meclisinde, muktedir bir Melikin (Allahu Subhânehu ve Teâlâ'nın) huzurunda olacaklardır (Kamer, 54/55) Ayet-i Celîlesi gereğince Zât-ı Ehadiyyetin Cemâli'nin nûrlarını muâyene ve ahfânın zikrinin, Allahu Subhânehu ve Teâlâ gizliyi de, daha gizlisini de bilir (Tâhâ, 20/7) nass-ı celîlince, hakka'l-Yakîn hakikatına nazar ile husûle geleceğini ve buna nâil olanların maksadın sonuna vâsıl olarak, fenâfillah ve bekabillah mertebesini bulacaklarını beyan ettikten sonra, adı geçen hasletler, başlangıçta cehren telkin edilen zikrullahâ devamlı ancak hâsıl olur* sözleriyle, cehrî zikri te'kid ve sahîhu'l-Yed bir mürşide

intisâb etmek lüzümünü te'yîd buyurmuşlardır. *Abdullah El-Ensârî Hazretleri* dahî adı geçen hakîkatı:

Zikr kün ta zikr-i tu fikr âvered
Sad hezârân ma'nâ-i bîkr âvered

Zikreyle tâ ki, senin zikrin, fikir getirsin. Yüzbinlerce yeni mânâlar getirsin ârifâne beyti ile işâret eylemiştir.

Ya Rabbi! Kalblerimizi, zikr ve fikir ile ihya et, bi hurmet-i Seyyide'l-Mürselîn Sallallahü Teala Aleyhi ve Alâ Âlihi ve Sahbihi Ecmeîn (Şâkir, 1327:5-6).

3.2. Haydârîzâde İbrâhim'in, Hâlis'in Biyografisini İçeren Bir Makâlesi

Osmanlı Şeyhu'l-İslâmlarından Haydârîzâde İbrâhîm Efendi, *Kerküklü Abdurrahmân Hâlis'in* biyografisini, *Tasavvuf Cerîdesi'*nde, edebî bir üslûp ile kaleme almıştır. Makâle içinde, mutasavvıf şâirlerin Farsça ve Arapça beyitlerinden metindeki fikirleri destekleyici örnekler verilmiş, *Abdurrahmân Hâlis'in* gazel ve muhammesleri ile, o'nun edebî ve tasavvufî şahsiyeti gözler önüne serilmiştir. Tasavvuf Dergisindeki bu makalenin sâdeleştirilmiş hali ve içinde geçen Arapça ve Farsça beyitlerin tercümeleleri aşağıda verilmiştir:

Şeyh Ahmed Tâlebânî'nin oğlu olan *Abdurrahmân Hâlis Hazretleri*, 1212 târihinde, Kerkük Kasabası'nda, madde âleminin şerefini artırmış, 63 yıl yaşadıktan sonra değerli bir misâfiri olarak bulunduğu şu geçici dünyâyâ 1275 târihinde vedâ ederek, yüce cennetlere giriş kapısı olarak kabul ettikleri, hakîkat feyizlerinin yeri olan dergâhında toprağa verilmiştir. Bu tasavvuf yolu silsilesinin kurucusu, *Abdurrahmân Hâlis Hazretleri'nin* şerefli cedleri, *Tâlibânlı Şeyh Mahmûd* Hazretleridir ki; yaşadığı asrın kutuplarından olan *Hintli Şeyh Ahmed*'den feyz almış, tasavvuf yolunun tanınmış büyüklerindendir. Adı geçen aile, aslen *Zengine* aşîretinin reislerinden buldukları halde Kerkük'e bağlı *Tâlibân* köyünde oturmuş olduklarından dolayı *Tâlebânlı* şöhretiyle tanınmışlardır. *Şeyh Abdurrahmân Hazretleri*, nûru bütün âleme yayılan *Hazret-i Muhammed'e* (a.s.) ait özelliklerden, tam anlamıyla pay sahibi olan kâmil ve âriflerden olması sebebiyle, sûfilerin yüksek ve derin düşüncelerine daldıkları zaman, gayretinin büyüklüğü ve mânevî halleri o kadar yücelirdi ki, lâhut âlemine ait hakîkatleri anlatan lisanları: *Ben öyle bir kuşum ki benim ötüşüm, her akşam ve seher vakti arşın dâmından gelir* diyerek, âriflere yakışan bir övünme ile şakır, bir olgunluk derecesine ve bir yüce makama yükselirdi. Dostları ile bir mecliste sohbet esnâsında dahî, o kadar hoşgörülü, tatlı dilli, düzgün ve açık lisanlı olur, fikir ve vicdân hürriyetine o kadar sâhip bulunurdu ki: *Ey Urfî! İyi ve kötü insanlarla öyle yaşa ki öldükten sonra, Müslüman seni zemzemle yıkasın, Hintli ise seni yaksın* ahlâk kuralını benimsediği her hâl ve davranışından anlaşılırdı. Her sabah ve akşam, hakîkat yolunun dergâhının sofrasında, ihsânlardan kismetini alan birkaç yüz fakîrin arasında, Müslümân olmayan milletlerden dahî, birçok ihtiyaç sahibi bulunurdu. Hattâ bir gün o fakîrlerin arasında bulunan bir Mecûsi gezginin, kendisine ait dînî töreni, dergâhın içinde yerine getirdiği, şeyhin bazı bağlıları tarafından görülerek, hakkında, dergâhtan kovma ve azarlama gibi bir işe girişilmişse de *Şeyh Abdurrahmân Hazretleri* buna engel olmuştur. *İfâdelerimiz çeşitli, senin hüsnün ise tektir. Hepsi, bu cemâle işâret ediyor.* Hele soyluluk ve el açıklığında: *Nazar sâhiplerinin yanında, Süleymân'ın mülkü hiçtir, belki Süleymân, mülkten âzâde olan kişidir* sözlerine tam uygun olup, onun yanında dünya ile ilgili mal ve süslerin zerre kadar üstünlüğü ve değeri yoktu. Çok kereler, iyilik ve bağış eteğini arayıp bulma ümîdi ile, yüksek huzurlarına yüz süren ihtiyaç sahiplerine verecek para bulunmadığı zamanlar, dünyaya ilgisine sebep olarak gördüğü elbiseden bile vazgeçerek

bağış buyururlardı. Bulunduğu Hakk'ı bilme yolunun süslenme sebebi ve belki de tamamlayıcısı olan şiir sanatında da son derece güçlü idi. Şiirlerinin toplandığı, *Hâlis Dîvânı* adlı kitabın okunup incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, şiir sanatında en çok, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, *Nur Ali* ve *Mağribî* gibi tasavvuf ehli şairlerin en büyüklerinin tuttıkları yola bağlı kalmayı daha çok tercih etmiş olduklarından dolayı, inciler saçan şiirleri baştan başa hakîkatin manevî hazzı ile doludur. Bereket ve mutluluk sebebi olsun diye o nefis şiirlerinden birkaç mısra aşağıda verilmiştir:

*Her nereye baksam, gerçek maksadım senin yüzündür
Fakat gözyaşı ile dolu iki gözümde senin hâyâlından başka bir şey bulamam
Hangi toprağa, ibâdet maksâdıyla alnımı koysam
Taptığım ve maksadım sen, varlığım ve secde ettiğim sensin
İster Mescîd-i Aksa'da, isterse, deyr-i ruhbanda olayım.*

Bağdat'taki tekkesinde dünyadan göçen ve Osmanlıca'da *Nefî*, Farsça'da *Firdevsî* ve *Kaânî* gibi usta şairlerin şiir sanatındaki güç ve kuvvetlerini, eserlerinde hakkı ile göstermeyi başarmış olan meşhûr şair *Şeyh Rızâ Efendi*, *Abdurrahmân Hâlis Hazretleri*'nin şerefli oğullarındandır. Hazret-i Pîr'in güzel söz söyleme sanatı, rahmetli *Şeyh Rızâ Efendi*'ye geçtiği gibi, fazîlet ve irşâd makamı da hâlâ hayatta olan ve soyu temiz çocuklarının yaşça ve fazîletçe büyüğü ve en olgunu olan *Şeyh Alî Efendi Hazretleri*'ne nasîp olmuştur. Allah Teâlâ, onun uzun ömrü ile Müslümânları faydalandırsın. *Muhakkak bu yavru da o aslandıdır*. Şiir söyleyişindeki âşıklara ait incelik ve hoşgörülü güzelliği ile, edebiyatçıları, gerçekten kendisine âşık etmiş olan ikinci oğlu rahmetli *Şeyh Abdulkâdir Efendi*, *Hazret-i Pîr*'in, dünyâ işlerine karşı hoşgörüsünün biricik temsilcisidir dense yeri vardır. Kısaca sözü, insanlık kitâbının hangi sayfasına getirirsek, *Şeyh Abdurrahmân Hazretleri*'nin sıfatlanmış oldukları ahlâkla ilgili fazîletlerini, hakkı ile açıklayabilmek imkânsız olması nedeniyle, kendilerinin hakîkat âleminin ne kadar büyük bir kâmil eri olduğunu anlayabilmek için, zamanın âlimlerinin en ileri gelenlerinden ve edebiyatçıların en büyüklerinden olan, *Berzençli Kâdî Hüseyin*'in, *Abdurrahmân Hâlis Hazretleri* hakkında görüş ve duygularını açıklayıcı olmak üzere, *Kerkük*'ten *Süleymâniye*'ye yazıp, düşüncelerini güzel ve noksansız bir şekilde dile getirdiği mektûbunun aşağıdaki paragrafını burada nakletmek istiyorum: *Gördüğümüzü Gördük! Tekkenin baş köşesinde bir pîr oturuyordu. Dervişlik makâmında sanki bir emîr idi. Cemâlinden bir ışık saçılmış, yanındakiler o nûrla aydınlanmışlardı. O, baştan ayağa, Zühre Yıldızı gibi nûrdur, sanki bütün sürûrun özü odur. Derdi olan, eğer yüzünü görse, can ü gönülden sevince gark olur. Ay, elinde kâse, onun âsitânesinde, cemâlinden saçılan ışıktan nûrunu alır. Bugün dost düşmân nezdinde ortaya çıktı ki, tâliplerin şeyhidir o.* (Haydârîzâde, 1327: 4-5)

3.3. Gavsü'l-Âzâm-ı Rabbânî Cenâb-ı Şeyh Abdülkâdir Geylânî Kuddise Sırrahu'l-Âlî Hazretlerinin Evrâd-ı Şeriflerinin Tercümesi

Sultanü'l-Evliyâ Abdülkadir Geylani Hazretleri'nin Salevât-ı Şerîfesine, Şeyh Nâcî'nin yaptığı tercüme aşağıda verilmiştir.

Allahu Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri'nin salât ve selâmı senin üzerine olsun ey Rasûlu Rabbi'l-Âlemîn! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Hüdâ'nın Habibi! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Allah'ın Halîli! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Allah'ın Nebîsi! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Hak Sübhânehu ve Teâlâ Hazretleri'nin seçtiği zât-ı şerîf! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey cemî-i mahlûkât-ı İlâhiyye'nin hayırlısı ve seyyidi!

Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Arş-ı İlâhiyye'nin nûru! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey vahy-i Sübhâniyye'nin emîni! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Cenâb-ı Kibriyâ'nın envâ-ı teşrîf ve tezyîn ile müzeyyen kıldığı! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Cenâb-ı Hakk'ın, Şerîf ve Âlî kıldığı Zât-ı Mükerrermsıfat! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Allahu Azîmüşşân'ın kerem-i gûna gün ile mükerrerrem buyurduğu! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Cenâbı Hakk'ın envâ-ı tâzimât ile muazzam ve müfahham kıldığı! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Hakk Sübhânehu ve Teâlâ'nın ulûm-ı evvelîni vel ahirîni tâlim buyurduğu! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey cümle enbiyâ ve mürselînin ulusu! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey ehl-i takvânın imâmı! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Nebîlerin Hâtemi ve Âhiri! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey cümle âleme rahmet olan Zât-ı Kudûsîsıfat! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey ussât-ı mûminîne şefaât idici Zât-ı Şâfîsıfat! Salât ve selâm senin üzerine olsun ey Mürebbî-i Âlem olan Zât-ı Ecell ü Âlâ Hazretleri'nin Rasûlü! Allahu Azîmüşşân'ın ve melâike-i kirâmın ve enbiyâ-yı izamı ile rusûl-i fehhâmının ve hamele-i arşî olan melâike-i mukarrabînin ve cemî mahlûkâtının envâ-ı tâzimât ve esnâf-ı tekrimâtı ile Salât ve selâm, bizim seyidimiz Muhammed Mustafâ ile cemi âl ve ashab-ı kirâmı üzerine olsun! (Geylânî, 1326: 1-18)

4. SÛFÎLERİN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

4.1. Mağribî'nin Farsça *Güzeştîm* Redifli Şiiri

Mağribî mahlası ile şöhretşîâr olan Mevlâna Muhammed Şîrîn Hazretleri' nin Farsça bir Gazelinde, bütün yaratılmışların bağılılığından kalbi arındırıp Hakk'ın (c.c) birliğinde yok olmanın neş'esi dile getirilmiştir.

Mâ mihr-i tu didim ze zerrât güzeştîm
 Ez cümle sıfat ez bi an zât güzeştîm
 Der halvet tarîk-i riyâzât keşîdim
 Der vakıa ez seba semâvât güzeştîm
 Dîdim ki iynhâ heme hâbest ü hayâlest
 Merdâne ez iyn hâb ü hayâlât güzeştîm
 Bâ mâ sühân ez keş ü kerâmât çe gûyî
 Çün mâ ze sırr-ı keş ü kerâmât güzeştîm
 Ey şeyh! Eğer cümle kemâlât-ı tu iynest
 Hûş bâş ki ze iyn cümle kemâlât güzeştîm
 Mâ ez pey nûrî ki bûd meşrık-ı envâr
 Ez Mağribî vü kevkeb ü mişkât güzeştîm

Farsça gazelin Türkçe tercümesi aşağıda verilmiştir:

Biz senin güneşini gördük zerrelere den geçtik
 Cümle sıfat ve o benlik eserinden geçtik
 Halvette, riyâzat karanlıklarını çektik
 Zuhûratta yedi semâvâtı geçtik
 Gördük ki bütün bunlar uyku ve hayâldir
 Merdâne, bu uyku ve hayâllerden geçtik
 Bizimle keşf ve kerâmetten ne söz ediyorsun?
 Çünkü biz, keşf ü kerâmet sırrından geçtik
 Ey Şeyh! Eğer senin bütün kemâlatın buysa
 Hoş ol ki, bu kemâlatın cümlesinden geçtik
 Biz, bir nûrun eseriyiz ki, o nûr, nûrların doğuş yeridir
 Biz, *Mağribî*'den, yıldız ve mişkâttan geçtik (Mağribî, 1327: 7)

4.2. Hâlid-i Bağdâdî'nin Farsça *Hodrâ* Redifli Şiiri

Be mi'mâr-ı ğamet nev sahtem virâne-i hodrâ
 Be yâdet ka'be kerdem âkıbet büthâne-i hodrâ
 Furûmandend etibbâ-yı cihân ez çâre em âhir
 Be derdi yâftem dermân, dil-i divâne-i hodrâ
 Ze sevdâyet cünân bed nâm keştem ez heme âlem
 Be kûş-i hod şenidem her taraf efsâne-i hodrâ
 Bi kerd şem'-i rûyet bes ki keştem mândem ez pervâz
 Seret kerdem çe zibâ suhti pervâne-i hodrâ
 Enîs-i men, celîs-i men şevêd ez halka-i rindân
 Bi gûşeş ger resânem nâle-i mestâne-i hodrâ
 Der iklim-i muhabbet ez harâbîhast ma'mûrî

Be seyl-i eşk bâyed küned esâs-ı hâne-i hodrâ
Serâpâ ni'metem bâ ıyn heme dermândeki *Hâlid*
Ne mi dânem çesân ârem beçâ şükrâne-i hodrâ

Hâlid-i Bağdâdî, Farsça *Hodrâ* Redifli bir şiirinde, ilâhî aşkın gönül âlemini nasıl mâmûr ettiğini, mısralara dökmeye çalışmıştır. Farsça gazelin tercümesi aşağıda verilmiştir.

Senin gam mîmârınla, vîrânemi yeniden inşâ ettim
Senin hayâlini, sonunda, gönlümün kâbesi yaptım
Cihân doktorları, çâremden âciz kaldılar
En sonunda, dîvâne gönlüm için, derdimi, derman buldum
Senin aşkından bütün âlemde, öyle bednâm oldum ki
Kendi kulağımla, her tarafta efsânelerimi dinledim.
Cemâlinin nûru o kadar çok parladı ki, dönmekten âciz kaldım
Kurbânın olayım! Sen, cân pervânemi ne güzel yaktın
Eğer ben, mest olmuşluğumun nâlesini benimle oturan ve benimle
Ünsiyet edenlerin kulağına erişirsem, onlar rindân halkasına dâhil olur.
Muhabbet ikliminde, mâmûr olmak, harâp olmakla olur
Benim can evimin temeli, gözyaşı seli ile kazanmış olması gerektir
Ey Hâlid! Bütün bu çaresizliğimle birlikte baştan ayağa nîmet içindeyim
Bilmiyorum, gerektiği gibi nasıl şükredeceğim (Bağdâdî, 1327:7).

Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî, Hâlid'in bu gazelin tahmîs etmiştir. Tahmîsin Türkçe tercümesi aşağıda verilmiştir:

Senin doğan güneşinle, hânemi münevver kıldım. Pervânemi, hayat ve ferahlık dergâhına açtım. İnci dânemi, hayâlinin dalgıcı ile buldum. *Senin gam mîmârınla, virânemi yeniden inşâ ettim. Senin hayâlini, sonunda, gönlümün Ka'besi yaptım.*

Aşkın şevkinden, taşkın, şaşkın ve hayrân oldum. Cânânın yolunda her iki âlemi terk edip bıraktım. Mestlerin meyhânesinin kapısında, toprak oldum, ciğerim kan oldu. *Eğer, ben, mest olmuşluğumun nâlesini benimle oturan ve benimle ünsiyet edenlerin kulağına erişirsem, onlar, aşk sarhoşluğu ile kendinden geçenlerin halkasına dâhil olurlar.*

Ey aşığı ile istihzâ eden! Bülbül gibi, yanağının gülüne o kadar çok ağlamaktan, gönül kanı gözden revân oldu ve feryâddan düşkün hale geldik, şöhretimiz gitti. Pervâne misâli, pervâsız, senin varlığına demsâz oldum. *Cemâlinin nûru o kadar çok parladı ki, dönmekten aciz kaldım. Kurbânın olayım! Sen, cân pervânemi ne güzel yaktın.*

Âlem ve âdem arasında, kimse benim gibi şeydâ olmadı. Senin aşkından meydana gelen dîvânelik sebebiyle, her dem ağlıyorum. Mecnûndan gelen rüsvâlık tuğrası hallerim üzerine vurulmuş. *Senin aşkından bütün âlemde, öyle kötü namlı oldum ki, kendi kulağımla, her tarafta efsânelerimi dinledim.*

Fakr u fenâ yolunda, varlık ve mağrurluk olmaz. Uzlet erbâbına, halktan gizlenmek hoş gelir. Meşhûr olmaya meyletmek, meveddet ufuklarında şirktir. *Muhabbet ikliminde, ma'mûr olmak, harâb olmakla olur. Benim can evimin temeli, gözyaşı seli ile kazanmış olması gerektir.*

Nimete hamd edenin hamdi, bütünüyle *vâhid* olan *Allah Teâlâ*'dan sârî olur. Varlığı mümkün olanın, varlığı vâcib olan, *Vâcid* ism-i şerîfi ile isimlenmiş bulunan *Allah Teâlâ*'yı övmesi ne mümkün! *Allah Teâlâ*'yı senâ edebilecek olan, yine ancak kendisidir. Senin varlığın ne ki, ey Hâlis! Onun in'âmına hamdedici olacaksın. *Ey Hâlid! Bütün bu çâresizliğimle birlikte baştan ayağa ni'met içindeyim. Bilmiyorum, gerektiği gibi nasıl şükredeceğim.* (Kerkûkî, 1284: 51-53).

4.3. Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî'nin *Nigârâ* Adlı Türkçe Gazeli

Aruz vezninin *mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün* kalıbında yazılan bu gazel, dîvân edebiyâtının şaheserleri arasındadır. Gazelin orijinal metni ve sâdeleştirilmiş hâli aşağıda verilmiştir:

Nigârâ! Mülk-i cismim kenz-i aşkınçün harâb ettim
Anı cânım yerine kalbde nâib-i menâb ettim
Derûn-i sînemi pâk eyledim ağyâr nakşından
Gönül kâşânesin aşk-ı ruhınçün müstetâb ettim
Beyâbân-ı talebde pertev-i hüsnün şuândan
Tenim baştan başa cevvalé-i mevc-i serâb ettim
Şarâb-ı nâbe ger meyl eylesem mâzûr tut zâhid
Ki ben meyhânedé pîr-i muğâna intisâb ettim
Cihânın gülşenine gelmemiş hüsnün gibi bir gül
Anınçün âlem içre aşk-ı hüsnün intihâb ettim
Hubâb-ı sakf-ı gerdûna ulaşıa himmetim nola
Ki ömrüm sarf-ı râh-ı bir şeh-i âlicenâp ettim
Medâris içre Hâlis görmedim ben aşk sevdâsın
Anınçün ilmimi meyhânedé rehn-i şerâb ettim (Kerkûkî, 1284: 57-58).

Ey Sevgili! Beden ülkemi aşkının hazinesi için harâb ettim. Onu, kalbimde canımın yerine koydum. Derûnumu, senden gayrısının nakışlarından temizledim. Gönlüümü, aşkının gamı için hoş eyledim. Talep çölünde, hüsnünün parlaklığının şuâsından vücûdumu, baştanbaşa hareketli serâp dalgası yaptım. Ey Zâhid! Allahu Teâlâ'nın feyzine meyledersem beni mâzur gör. Ki ben dergâhta, bir kâmil mürşide intisâb ettim. Cihânın gül bahçesine, senin hüsnün gibi bir gül gelmemiş. Onun için bu âlemde güzelliğinin aşkını seçtim. Himmetim, feleklerin çatısındaki damlalara kadar ulaşıa ne çıkar! Ki ömrümü, katı yüce bir pâdişahın yolunda sarf ettim. Ey Hâlis! Medreseler içinde aşk arzusunu görmedim. Onun için ilmimi, dergâhta, Allahu Teâlâ'nın feyzine karşılık rehin bıraktım.

Tasavvuf Dergisi'nin Başyazarı *Safvet*, bu gazeli tahmîs etmiştir:

Muhâbbet âleminde kendi kendimden hicâb ettim
Açıldım cism ü cân ü kalbime bir bir itâb ettim
Tarîk-i aşkta bünyâd-ı hestîyi türâb ettim
Nigârâ mülk-i cismim kenz-i aşkınçün harâb ettim
Anı cânım yerine kalbde nâib-i menâb ettim

Açıldı perde-i zulmet nigârın tâb-ı rahşından
 Gönül kandı tecellâ-yı cemâl-i feyz-i bahşından
 Tecerrüd eyledim yekser cihânın arş ü ferşinden
 Derûn-i sînemi pâk eyledim ağıâr nakşından
 Gönül kâşânesin aşk-ı ruhınçün müstetâb ettim

Fenâ-yı aşka irdim cezbe-i vaslın simâından
 Serâpâ gark-ı nûr oldum hicâbın irtifâından
 Tutuştum serteser berk-i cemâlin iltimâından
 Beyâbân-ı talebde pertev-i hüsnün şuâından
 Tenim baştan başa cevvalé-i mevc-i serâb ettim

Şuûn-i hilkatı sertâbeser makdûr tut zâhid
 Bu âlemde harâbat ehlini mağfûr tut zâhid
 Beni ol zümre-i mestânede mecbûr tut zâhid
 Şarâb-ı nâbe ger meyl eylesem mâzûr tut zâhid
 Ki ben meyhânede pîr-i muğâna intisâb ettim

Bahâristan-ı dehri kapladı âvâze-i gulgul
 Ki yoktur ravzâ-i imkânda zülfün gibi sünbül
 Gülistân üzre aksin gördü şeydâ oldu hep bülbül
 Cihânın gülşenine gelmemiş hüsnün gibi bir gül
 Anınçün âlem içre aşk-ı hüsnün intihâb ettim

Tutarsa âlem-i imkânı sıyt u şöhretim nola
 Tasarrufta teâli itse feyz ü kuvvetim nola
 Rumûz-ı arş ü ferşe vâkıf olsa fikretim nola
 Hubâb-ı sakf-ı gerdûne ulaşısa himmetim nola
 Ki ömrüm sarf-ı râh-ı bir Şeh-i âli Cenâb ettim

Hakîkatten Cenâb-ı Pîrim sundukta sahbâsın
 Bitirdi suhfe-i hâtırda kıyl ü kal kavgasın
 Gözetme onda Safvet zevk-i ruhâni temaşâsın
 Medâris içre Hâlis görmedim ben aşk sevdâsın
 Anınçün ilmimi meyhânede rehn-i şerâb ettim (Safvet, 1327b: 8).

4.4. Ahmet er-Rufâî'nin Arapça *İnnî İltece'tü* Şiiri

Tasavvuf dergisinde, Ahmed er Rufai'nin *İnnî İltece'tü* şiirinin okunmasının, şiddetin zevâlî ve sıkıntılarının açılması için faydalı olduğunun tecrübe edildiği yazılıdır. Şiirin metni ve tercümesi aşağıda verilmiştir.

İnnî iltece'tü ilellezî rafe'a-s-Semâi
 Ve dahî bisâtu'l-Erzı fevka'l-Mâi
 Ve hüvellezî ed'ûhu fî sırrı izâ
 Cenned-Dücâ bi letâifi'l-Esmâi
 İne yücbiru'l-Kalbe'l-Kesîra ve yerhamu
 El-'abde el-Fakîre ve yekfinî e'dâi

Ben muhakkak ki, semâyı yükselten ve yeryüzünü su üzerine döşeyen zâta ilticâ ettim. O öyle zattır ki, gece karardığı zaman, isimlerin letâifi ile, o'na sırımında duâ ederim. O zat, kırık kalbi islâh edip galip kılar, fakîr kuluna merhamet eder ve düşmanlarıma karşı bana kâfidir. (Rufâî, 1327:7)

4.5. Ahmet Remzî'nin *Dervîş Redifli Şiiri*

Muhabbet neşvesiyle tarîk-ı ikbâl olur dervîş
Mürîd-i aşk olup âzâde-i âmâl olur dervîş
Ulûmu iktisâb eyler fûnûna intisâb eyler
Hakîki sâhib-i irfân olur da lâl olur dervîş
Tecessüm ittirup kendinde âdâb u meziyyâtı
Hemîşe hüsn-i ahlâk ile hayra dâl olur dervîş
Teberrî eyleyip tîğ u teberden renk ü sûretten
Vücûd iklîmini bi pâ vü ser cevval olur dervîş
Nişîn-i hücre-i pürfeyz olup dergâh-ı mânâda
Fakîr-i muhteşem bir sâhib-i iclâl olur dervîş
Keder virmez ana bud u nebud-ı âlem-i sûret
Hakikat-ı neş'e-i vahdette fâriğ olur dervîş
Tedahhür eyleyüp çirk-i sivâdan zikr u fikr ile
Tutar dâmân-ı ehlullahı 'âlu'l-'âl olur dervîş
Nümâyândır sukûnundan kemâl-i zâtı ey *Remzî*
Bilur her kîl u kâli lîk ehl-i hâl olur dervîş (Remzî, 1327: 8).

4.6. Ömer Rûşenî'nin *Tasavvuf Adlı Şiiri*

Tasavvuf, terk-i dâvâdır demişler
Dahî ketmân-ı mânâdır demişler
Tasavvuf, terk-i kîl u kâle derler
Heman vecd ü simâ ü hâle derler
Tasavvuf, hıfz-ı evkâta demişler
Tasavvuf, terk-i tâmâta demişler
Tasavvuf, bâbıdır bezl ü atânın
Tasavvuf, beytidir mihr ü vefânın
Tasavvuf, bir hidâyettir Hüdâ'dan
Bunu ben söylemedim bil hevâdan
Tasavvuf, terk-i evtândır demişler
Tasavvuf, hicr-i ihvândır demişler
Tasavvuf, dâim olmaktır murâkîb
Olup irt e gice hâlin muhâsib
Tasavvuf, kalbi Hakk'a bağlamaktır
Yüreğın aşk oduyla dağlamaktır
Tasavvuf, bilmedir etvâr-ı kalbi
Eritüp koymaya kalbinde, kalbi
Tasavvuf, yâr olup bâr olmamaktır
Gül ü gülzâr olup hâr olmamaktır
Düşüben aşk oduna bitekellüf
Yanup, külli küll olmaktır tasavvuf
Yanar bir şem'idir Hakk'ın tasavvuf

Ki sönmez demesiyle münkerin *yûf*
 İrâdetdir demiş bâzı, tasavvuf
 Dimeyip şeyhine, üstâdına *üf*
 Demiş bir uğrayan feth-i fütûha
 Tasavvuf bezl-i nefse, bezl-i rûha
 Kerâmet satmamaklıktır tasavvuf
 Hakk'ın işinde etmeyip tasarruf
 Vefâ göstermedir mânend-i Yûsûf
 Ganîmet bilmedir vakti tasavvuf
 Geçen ömrü için edip teessüf
 Cefâ iden kesân için tekellüf
 Demiş *Ziennûn-i Mısrî* kim tasavvuf
 Kabûl-i şer'dir terk-i tekellüf
 Demiş *Mârûf-i Kerhî* kim tasavvuf
 Temellüktür, tehallüktür telettuf
Ebûbekr u Ömer, der, tasavvuf
 Tarruftur, tarruftur, tarruf
 Denilmiştir tasavvuf, mâsebaktan
 Sükûn-i kalbdır mâdûn-i Hak'tan
 Demiştir bu sözü *Hamdûn-i Kassâr*
 Mürîd-i *bû türâb-ı* Şeyh-i Ebrâr
 Tasavvuf oldur, olup cismi tayyâr
 Ola ahvâl-i kalb-i ayn-ı seyyâr
 Demiştir bu sözü sâhip icâbet
 Nedir dense tasavvuf? De İnâbet!
Ebû Osmân Mekkiyye'nin sözüdür
 Tasavvuf, zühd ü takvânın özüdür
 Demiştir hem tasavvuf *Bişr-i Hâfî*
 Eritip etmedir gönlünü sâfi
 Tasavvuftur der *İbrâhîm Edhem*
 Tarîkinde Hakk'ın durmağa muhkem
 Tasavvuftur denilmiş, üns ü kurbet
 Ara yerden sorulup havf u heybet
 Tasavvuf, buğz-i dünyâ-yı denîdir
 Bu sözü söyleyen bil *Rûşenî*'dir
 Kitâbında demiş sâhip tasarruf
 Cemîi ondur erkân-ı tasavvuf
 Tasavvuftur denilmiş safvet-i kalb
 Hüdâdan gayrıdan kalbin idüp kalb
 Tasavvuf, halktan kaçmaya derler
 Özünçün Hakk'a yol açmaya derler
 Kerâmet satmamaklıktır kerâmet
 Kerâmettir denilmiş terk-i âdet
 Muhîb mahbûbun ey sâhip saâdet
 Görüp söyleşmedir keşf u kerâmet (Rûşenî, 1327a: 5-7).

4.7. Abdurrahmân Hâlis'in Farsça Bir Gazelinin Tercümesi

Burası, evliyâ burçlarının ayı olan Abdulkâdir Geylânî'nin (k.s.) makâmıdır. Burada, Hüdâ'nın Zâtı'nın kudret güneşinin nurları parlar. Abdulkâdir Geylânî'nin (k.s.) nefesinin, Hz. İsâ (a.s.) gibi Rûhu'l-Kuds ile kuvvetlendirilmesi imkânsız değildir. Çünkü Abdulkâdir Geylânî (k.s.), Hz. Mustafâ Aleyhisselâm'ın dîninin güçlendiricisi idi. Onun irşâd ışığı, imkân karanlığının gecesinde, Hak yolunun yolcularına, yol göstericidir. Onun hüküm ayı, sonsuza dek, tutulmaz. Çünkü o ay, ışığını, yaratılmışların en hayırlısı olan Muhammed Aleyhisselâm'a has olan güneşten almaktadır. O, açılan kudret elidir. Kuvveti, Kâdir olan Mevlâ'dandır. Onun elinin kabzasında, âlem kanatsız ve ayaksız serçe kuşu gibidir. Ne zaman ki onun güneşi, velâyet burcundan doğdu, her velînin keşif ayı, o güneşin ışığında süha yıldızı gibi kayboldu. Onun kerâmetleri tevâtür hâline ulaştığından, her kim ki onu inkâr ederse, enbiyâyı inkâr etmiş gibi olur. Onun fermânı karşısında, Hâkan, hâkir bir köledir. Onun ihsânının kapısında, Kayser, hâkir ve fakîrdir. Onun cömertlik sofrası her muhtâca açılmıştır. Onun himmetinin makâmı, şâhin ve yoksulun sığınacağı yerdir. Celâl tecellîsinin nûrlarına, onun rûhundan başkası tahammül edemez ki onun kuvveti, Mustafâ Aleyhisselâm'ın feyzindedir. Süt emme çağında oruçlu bulunması, akıl sâhipleri nezdinde, onun şânının yüceliğine, çok parlak bir delildir. Ey Pâdişâh! Senin lütuf feyzini Hâlis'in gönlüne dök ki, O, bütün varlığı ile sizin dergâhınızın kölelerindedir. (Kerkûkî, 1284: 32-33)

4.8. Abdülgânî Nablûsî'nin *Dünyâ Âlemi Adlı Arapça Şiiri*

AbdülGANİ Nablûsî'nin, Tasavvuf dergisinde yer alan bu şiirinin tercümesi, aşağıda verilmiştir.

Dünyâ âlemi, fecr-i kâzib gibidir
Başladığı zaman arkasından karanlıklar gelir
Haşir günü fecr-i sâdıktır
Kelam tahakkuk ederse, onda zulmet bulunmaz
Onun ufuklarında güneşin doğuşu
Darüsselâmda, Rabbini görmendir
Sende bu üç tavır,
Bu nizâm üzere toplanmıştır.
Ona senden itibâr et, benzerlerini
Cisim, nefis, ruhta bulursun, vesselam (Nablûsî, 1327: 7).

4.9. Ömer Ruşeni 'nin *Eyledin Redifli bir Gazeli*

Aruz vezninin *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* kalıbı ile yazılan bu gazel, Cenâb-ı Hakk'ın sevdiği kullarının kalbine tecellî edişini anlatmaktadır.

Hüsnünün aksin ruh-i dilberde peydâ eyledin
Ceşm-i âşıktan o mir'âtı temâşâ eyledin
Bir avuç hâke bıraktın câm-ı aşkın cur'asın
Âkıl u dânâları, mecnûn u şeydâ eyledin
Âb u kilde gösterip envâr-ı hüsnünden nişân
Anın ile dîde-i akli mücellâ eyledin
Bâr-ı aşkın kim tahammül idemez arz u sema
Nâtuvan gönlüm acebdir ana me'vâ eyledin

Nice yanıp *Rûşeni* aşkınla rûşen olmasın
Hüsnünün aksin ruh-i dilberde peydâ eyledin (Rûşenî, 1327b: 7).

Ömer Rûşenî'nin adı geçen gazeli üzerine, ecille-i ricâl-i Halvetiyyeden Şânî'nin tahmîsi:

Ey ki yoktan *kün* demekle bunca eşyâ eyledin
Cümleden zâtın münezzeh, şânın âlâ eyledin
Herkes idrâk idemez bir nakş-ı ğarrâ eyledin
Hüsnünün aksin ruh-i dilberde peydâ eyledin
Ceşm-i âşıktan o mir'âtı temâşâ eyledin

Var iken vahdette adem, yoğ idi çerh u zemîn
Âlim u dâna vü bîġûyâ idi bî ân u îñ
Dane döktün mürġ- ı câna söylesün deyu hemin
Bir avuç hâke bıraktın câm-ı aşkın cur'asın
Âkıl u dânâları, mecnûn u şeydâ eyledin

Sûret-i eşyâyı düzdün muhtelif kıldın ayân
Kudretin izhâr kıldın hikmetin idup beyân
Her varak sun'ınla bir ayineveş oldu heman
Âb u kilde gösterip envâr-ı hüsnünden nişân
Anın ile dîde-i akli mücellâ eyledin

Ben zaîf u âciz u bîçâre kulum bî nevâ
Sen kavî sultânsın hükmünde yok çün u çerâ
Sâyeden za'fiyle cismim fark olunmazken şehâ
Bâr-ı aşkın kim tahammül idemez arz u sema
Nâtuvan gönlüm acebdir ana me'vâ eyledin

Nice ârif cevher-i esrâra mahzen olmasın
Nice âşık derd-i hicr-i aşka mesken olmasın
Nice *Şânî* bîser u bîcan u bîten olmasın
Nice yanıp *Rûşenî* aşkınla rûşen olmasın
Hüsnünün aksin ruh-i dilberde peydâ eyledin (Şânî, 1327: 7).

4.10. *Şânî'nin Bende-i Aşk Ol Adlı Gazeli*

Aruz vezninin *fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlün* kalıbı ile yazılan bu gazel, aşkın kölesi olup ahlâk-ı hamîde ile bezenmeye teşvîk etmektedir.

Bende-i aşk ol, iki âlemde sultanlık budur
Mantık-ı tayrı, muhabbet bil, Süleymânlık budur
Ârif isen bir işit, bir söyle, bir gör cümleyi
İkilikte kalma hodbîn olma şeytanlık budur
Sîretin düz mârifet ile derûnun zeyn kıl
Sûretin düzme, sanup ey sûfî, insanlık budur
Merdûmâzâr olma kibr u kinden pâk it dilin
Hayrhâh ol herkese, cehd it, müselmânlık budur
Sen nesin, kanden gelüpsün, kandedir azmin senin

Şâni idrâk etmesen bil, mahz-ı nâdânlık budur (Şânî, 1327b: 8).

İki âlemde sultân olmak istiyorsan, ilâhî aşkın kölesi ol! Süleymân (a.s.) kuş dili bilir dediler. Allah aşkını sen, buna benzet! Süleymânlık istiyorsan bu muhabbeti yaşa! Eğer Allahu Teâlâ'nın mârifetine sâhipsen, her yaratılanı, Allahu Teâlâ'nın eseri olarak gör! Her varlıkta o'nun birliğinin tecellisini gör! Bencil olma, bencillik şeytan sıfatıdır. Yaşayışını, mârifet ile şekillendir, iç âlemini zînetlendir! Ey sûffî! Sen dış görünüşünü süslemekle insan olurum sanma! Gönlünü kibir ve kinden arındır! İnsanları incitme! Herkesin iyiliğini iste, gayret et, Müslümanlık budur! Sen nesin? Nerden geliyorsun, nereye gidiyorsun? Ey Şâni! Eğer bu soruların cevabını veremiyorsan işte, asıl câhillik budur!

Şânî'nin Bir Başka Gazeli:

Gel gedâ-yı kûy-i cânân ol ki sultanlık budur
 Tac ü tahtı cümle ber bâd it Süleymânlık budur
 Hodperest olma, Hüdâ'ya tap, sücûd-ı Hak kıl
 Cehlle kalma gurûr içre ki seytânlık budur
 Kâtib-i Kudret'ten olan sernüviste râzı ol
 Hikmete çûn u çerâ kılma müselmânlık budur
 Mazhâr-ı eşyâ özündür, manzar-ı Hak'tır dilin
 Men aref sırrından âgâh ol ki insanlık budur
 Âftâbı zerreden, deryayı, Şânî katreden
 Görüp idrak itmemek alemde nâdânlık budur (Şânî, 1327b: 8).

4.11. Celalü'd-Dîn-i Rûmî'nin, Farsça Yâftem Redifli Gazeli

Dûş-i vakt-i subh-dem der çarh pâyân yâftem
 Dermiyân-ı dâne-i haşhaş sindân yâftem
 Yek külâhî dâştem ez leblebü kem şud zemen
 Dermiyân-ı defter-i Molla Süleymân yâftem
 Yek katar üstür bi kûh-i Kâf bûd ender güzer
 Der kenâr-ı bahr-i bî pâyân bücûlan yâftem
 Nâka-i Sâlih, Âsâ-yı Mûsâ vü rûh-i peder
 Her serâ der batn-ı mâder zinde bîcân yâftem
 An hâr-ı Îsî vü an sûzen ki bûdeş pây bend
 An hâr ender hâne, sûzen der giribân yâftem
 Dahl-i heft iklîm ra kendûm ü kavers ü cev
 Buhte nânî hurdem ü bî darb-ı dendân yâftem
 Sîsâd u şest kav-i kâhi ser nekûn bâ şahhâ
 Der tenûr-i câr mağz-ı cevz biryân yâftem
 Sad hezâr âhu bereh lebhâ pür ez şîr-i hikem
 Dermiyân-ı beyza-i bülbül biefgân yâftem
 Dûş vakt-i subh-dem reftem be suyi meygede
 Sûr-i İsrâfil ra der hûm-ı efgân yâftem
 Na'l mî bestend rûzî üstürâneşrâ be rûm
 Halka-i kem şud ez an der kûş-i hâkân yâftem
 Hûş bigüfteş iyn gazel Molla Celâlüddîn-i Rûm
 Ma'niyeş ra dermeyân-ı nakl-i Kur'ân yâftem

Celalü'd-Dîn-i Rûmî, Farsça *yaftem=buldum* redifli gazelinde, tasavvufî nüktelere işâret etmiş, Emîr Buhârî bu gazele Türkçe bir şerh yazmıştır. Emir Buhârî'nin, bu gazele yazdığı şerhin sadeleştirilmiş özeti aşağıda verilmiştir:

Dünya karanlığında gaflet uykusuna gark olmuş iken ilâhî yardım erişip Cenâb-ı Hakk'ın fiil tecellîsi olduğu vakit, arzın ve semâvâtın hakikatine ve nihâyetine, vâkıf ve muttalî oldum. Âlemi bir cevherden yaratılmış ve onu kalb içinde buldum. Çocukluk zamanımda hür ve sultân olup yürürken bulûğa erişip teklîf bağına esir, hevâ ve heves dâmına giriftar oldum. O çocukluk saltanatı benden gitti. O mâsumluk mertebesinde olan hâli ve saltanatı mârifet ve muhabbet derecesinde yani velâyette buldum. Kâf dağı misâli olan insan vücûdunda, zâhir ve bâtinî hisler, rûhânî ve cismânî kuvvetler, ilimler ve marifetler, hareketler ve sukûnetler, zâhirî ve bâtinî oluşlar katarlar halinde gelip geçmektedir. Bunların varlığı ve duruşu, ehadiyyet bahrının kenarındadır. Zîra ne zaman ki gerçek güneş, ehadiyyet ufkundan doğar, o zaman, mevcûdat yıldızları fânî ve yok olur. Evliyaullahın bedeni, rûhânî sıfatları, hakîki kudsi rûh... Bunların her üçünü de insanın nefsinde yani zâtında cansız diri buldum. Yani hayvânî rûha itibar etmeden hakiki bir hayatla diri buldum. Şehvî kuvvet ve akli meaş, dünya muhabbeti, dünya ile daima bağlantıdadır ve ulviyyâta mâni ve ayak bağıdır. O şehvi kuvveti vücûdumda ve dünya muhabbetini de sadrımda buldum. Kanâat mertebesinde yedi iklimin dahlini ve hâsılını buldum. Pişmişçe, kotarılmışça, zahmetsiz, hazır buldum. Kimin ki dâima çalışması yemek ve içmek için olur, onun meyli daima aşağıya olur ve tamândan herkesi incitir. İnsan bedeni dört unsurdan oluşmuştur ve zamanla kurumuş cevize dönmüştür. Bu yeme ve içmeyi onda buldum. Yani yeme ve içmenin faydası sadece bedenedir, başka faydası yoktur. Yüz bin söz, hikmet-i ilâhiyyenin ibâreleriyle ve nâmütenâhî mârifetlerle doludur. Belki her mevcûdda bir hikmet vardır. Bu ibârelerin ve sözlerin varlığını ve zuhûrunu, lisana münhasır buldum. Nefsânî karanlıklar içinde iken fiil tecellîsi zâhir olup aşk tarafına yöneldim. Aşkın eserini dünya içinde buldum. Ol vakit ki, Anadolu'da, Mevlânâ'nın Mesnevîsi'nin mârifetleri ve letâifleri ile Allahu Subhânehu ve Teâla'nın aşkına tâlib olanlara, nübüvvet mertebelerinin zevkini tatmak istîtâdı ile velâyat derecelerinin idrâki kabiliyeti bağışlanırdı. Sûretteki taht ve saltanat, saltanat-ı âsmânîden bir lokmadır. Yani pâdişahlarda olan zevk, ol ezelfi ihсандan bir şemmeciktir. Molla Celâlüddin-i Rûmî, bu gazeli pek hoş söyledi. Bunun anlamını, Kur'an'ın nakli içinde buldum (Emîr Buhârî, 1328: 3-15).

4.12. İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kasîde-i Ferîdesi

İsmail Hakkı Bursevi, Türkçe Kaside-i Ferîde'sinde irfân mektebine girip ledünni ilmi öğrenmenin zarûretini ve fâidesini dile getirmiştir. Kaside-i Ferîde ve Rızâuddin Remzî er-Rufâî tarafından yapılan şerhi tasavvuf dergisinde yayınlanmıştır:

Bir *Elif* bul mekteb-i irfânda evvel *bâyı* sor
 Kad hamîde eyleyip yay gibi, andan *yâyı* sor
 Aslı âbdır dediler eşyânın, anın aslı ne
 Noktanın da var mıdır aslı, var ol mânâyı sor
 Sidre nice müntehâ oldu semâvât üstüne
 Bârigâh-ı Mustafâ'da ser çeken Tûbâyı sor
 Heft deryâyâ neden tahsîs olundu bu sular
 Yâ yedi ırmak nedir hem cûy u hem deryâyı sor
 İsm-i âzâm sûretinde dâiren mâdâr olan
 Yâni kim, bahr-ı muhîte cümle-i eşyâyı sor
Kaf kim Kur'an içinde zikr olunur, ol nedir

Hem o *kaf* üstünde per ü bal açan ankayı sor
 Varmıdır bir kimse, bu sırr-ı azîmî fehm ide
 Cism-i arş-ı âzamî devreden ejderhâyı sor
 Nûr içinde nâr olur mu, gül içinde hârzâr
 Âdem âsi olduğu şol cennet-i me'vâyı sor
 Zehî zakkum-ı cehennem, nîmet-i cennet nedir
 Asl u fer'i ile işbu zehr ile helvâyı sor
 İki evdir dediler amma ki aslı üç durur
 Bu iki üç dar içinde devreden dârâyı sor
 Fevk-ı dünyanın heva vü tahtı hem oldu hevâ
 Ber hevâ üzre ne vech ile durur dünyâyı sor
 Varmıdır bu nefis-i mefhûme aceb asl-ı sahîh
 Nefis-i mefhûmu dahî mefhûm olan *illâyı* sor
 Halveti vü celveti bir ad olup kaldı heman
 Kaç adeddir hem nedir bu ikiden esmâyı sor
 Dedi *es-Sultânu zı'l-Lullahi fi'l-Arz* ol Habib
 Zıl nedir züzıl nedir bu iki bihemtâyı sor
 Her asırda saltanat kimde karar eyler acep
 Ta hurûc-ı mehdîye dek cümle bu âlâyı sor
 Zâhiren mehdîden Îsâ efdal olmusken, neden
 Eyledi Mehdî takaddüm Hazret-i Îsâyı, sor
 Herkes ahvâl-i kıyametten haber anlar bilir
 Cümleden müşkil olan şol sâat-i kübrâyı sor
 Cümleden bir bir cevâbın söyledikten sonra var
 Bahr-ı ilm içre olan girdâb-ı vâveylâyı sor
Hakkıyâ, Hak dedi *la yüs 'el* yürü hâmûş ol
 Nicedir Mevlâ-yı esrâr-ı cihânârâyı sor

Kaside-i Ferîde'nin, Rızâuddin Remzî er-Rufâî tarafından yapılan ve tasavvuf dergisinin muhtelif sayılarında yayınlanan şerhinin sadeleştirilmiş özeti aşağıda verilmiştir:

Eliften maksad, sırf istikâmettir ki *emr olunduğun gibi dosdoğru ol* kelâm-ı celîline mâsadak olan *mürşîd-i kâmil*dir. *Elif* harfî yedi noktanın birleşmesi ile hâsıl olmuştur. Bir mevhum çizgidir ki bu da mürşîdlerin zâhir veya bâtin yedi insani tavırdan mürûr etmiş bir vücûd-ı zilliden ibâret bulunması lüzumuna binâendir. *Mekteb-i irfân*, sâliklerin dergâhıdır. *Badan* murad, nübüvvet nûru ve velâyettir ki, kavis, şehir-i ulûm ve noktası da babusselâmdir. Bir mürşîd-i kâmil bularak dergâh-ı sâlikâna intisâb et ve evvelemerde velâyet ve nübüvvet sırlarını öğren. *Kad hamîde eylemekten* maksad, bâr-ı sekîl-i mücâhedeyi yüklenmek demektir. *Kaddın*, yaya benzetilmesi eğilme, bükülmeden kinâyedir. Esâsen *kaddın*, kemân teşbîhi öteden beri kullanılan teşbîhattandır. *Ya* harfine gelince, bilinir ki *ya* harfî en son harftir. Bu da ilimlerin en son gâyesine işarettir ki bu son gaye de marifetullahtır. Tam mücâhedede bezl-i vücûd derecesine vararak evvelkilerin, sonuncuların ilmini içine alan mariifetullahı öğren. Görünen eşyanın aslı sudur. Acaba kâmil insanın aslı nedir? *Nokta* ile tarif edilen *nûr-i Muhammedî*'nin de (a.s.) aslı acaba nedir? Onu öğren! Semâvât üzerinde, sidrenin son merhale olduğunu bildin ise bârigâh-ı Mustafâ'nın (a.s.) üstünde bulunan ve bütün makamları içine alan *tûbâyı* da öğren! İlâhî tecellîler, sâlike niçin yedi deryâdan geliyor ve yedi ırmak vâsıtası ile ulaşıyor, seyr ü sülûk et de bunu öğren! Her şeyi kuşatmış olan ve her yerde sâri olan rahmet denizini öğren! Kur'an-ı Kerimde, Allahü Subhânehu ve Teâlâ'nın

Kâdir ve *Kayyum* sıfatlarına işaret eden *Kaf* harfi ve *kafın* üzerinde bulunup, o'nun (c.c.) zât nûrlarına işaret eden noktalar nedir, onu öğren (er-Rufâî, 1327a:5-6).

İblîs, meleklerle beraber arşın etrafında dönücüdür. İşte bu anlaşılması zor bir durumdur. Âdem'in (a.s.) cennetten çıkmasına sebep olan İblîsin bu durumu, nûr içinde ateş, gül içinde dikenin bulunması gibidir. Bunları birleştiren ilâhî kudret hayret vericidir. Bu acâib sırları öğren! *Kahr* ve *lutf* sıfatını aynı görmek lazımdır ki rıza makamına ulaşabilesin. Bunu öğren! Cennet, cehennem ve cemâlde devreden kâmil insanı sor! Çünkü insan-ı kâmil, ateş için cehennemden korkmaz ve nîmeti için cenneti istemez. Cemâli de kendisi için istemez. Her üçünde de Hakk'ın (c.c.) izni ile dönücüdür. Dünya gezegeninin her tarafı boşluktur. Dünya, bu boşlukta nasıl duruyor. Onu öğren! Nefs, zulmet ile nûrlar arasında, mevhûm bir gölgeden ibarettir. *Lâilâhe illallah* kelime-i tayyibesinde ki *illâ* kelimesi de mevhûmdur. Çünkü *illâdan* öncesi söylenmezse *illâya* ihtiyaç kalmaz. Allah (c.c.) ism-i celâli ise dâim ve bâkidir. *Lâyı*, *illâyı* bırak da kendini bil! Halvet ve celvetin ikisi de birdir. Sadece isimleri farklıdır. Bu ikisinden ism-i âzamı öğren. Peygamberimiz (a.s.) buyurdu ki, *zamanın kutbu, yeryüzünde, Allahü Subhânehu ve Teâlâ'nın gölgesidir*. Acaba, o'nun (c.c.) gölgesinden kastedilen mânâ nedir, onu öğren! Senin iç âleminde, *mehdî*, yâni veled-i kalb zuhûr edinceye kadar seni idâre eden, mukaddes zâtları öğren! Kalb makâmına vasıl olan sâlikte veled-i kalb zuhûr eder. İç âlemindeki makâm-ı mehdî budur. Arkasından, rûh makâmına vâsıl olursa, *ona rûhumdan üfledim* ayet-i celîlesinin sırrına erişir. Burası da iç âlemdeki, Makam-ı Îsâ'dır (a.s.). Dünya âleminde, Hz. Îsâ (a.s.) önce gelmiş olmasına rağmen, iç âlemde, makâm-ı Îsâ (a.s.), Mehdî'den sonra yer almaktadır (er-Rufâî, 1327b: 6-7).

Herkes kıyâmet gününü düşünür. Sen, saat-i kübrâyı düşün, onun lezzetini tat ki, o aşk ile hayretten hâsıl olan bir lezzettir. Sâat-i kübrâ, vuslât ile firakât arasında bir andır. Ayrılıkta kavuşmak ümîdi, kavuşmakta ise ayrılık korkusu vardır. Bunların hepsini öğrendikten sonra, ilmi, kendi nefesine mal edip, ilmin sana perde olmasını ve kıl u kâl ile uğraşmanın tehlikelerini de öğren! *Ey Hakkı!* Hakk Celle ve Âlâ, o'nun (c.c.) yaptığından *sual edilmez* buyurdu. Sen var sükût et! Cihânârâ olan bu kadar esrârın sâhibini sor öğren (er-Rufâî, 1327c: 5-6).

4.13. Hakîki Tasavvuf Adlı Arapça Bir Şiirin Tercümesi

Tasavvuf dergisinde yer alan ve tasavvuftan beklenen netîcenin, eski ve yün elbise giymekle elde edilemeyeceğini, tasavvufun güzel ahlâk ile ahlâklanmak olduğunu belirten bu Arapça şiire, Tasavvuf Dergisinin başyazarı ve imtiyâz sâhibi *Safvet*'in yaptığı tercümenin sâdeleştirilmiş hâli aşağıda verilmiştir:

Tasavvuf, yün ve eski elbiseler giymek değildir. Belki tasavvuf, güzel ahlâk ile ahlâklanmaktır. Sen beğendiğin elbiseyi al! Lâkin karanlıklar arasında kulluk yapmayı başarmaya çalış! O karanlıklarda gözyaşlarını akıt! Çok kişiler vardır ki övünülecek elbiseler giyerler amma insanı bir kan parçasından yaratan *Cenâb-ı Vâcibu'l-Vücûd Hazretleri*'nin aşk ve muhabbeti onları kaplamaktadır. Ve nice yırtık ve eski elbiseleri giyenler vardır ki, sen onların dış görünüşüne nazaran feyz ve necât sâhibi olduklarını sanırsın. Halbuki onlar âriflerin nazarlarında şekâvet sâhibidirler. İşte evvelkilere, övünülecek elbiseler, bir gaflet perdesi olmamıştır. Berikiler de eski ve yırtık elbiseler içinde oldukları halde, Allahu Teâlâ'nın gayrısının esirliği ve bağı ile gaflet uykusundan uyanmamışlardır (Safvet, 1327a: 8).

4.15. Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî'nin (k.s.) Farsça Rubâileri'nin Tercümesi

Eğer bir gönül sahibi isen, gönül kâbesini tavaf eyle
 Mânâ Kâbesi gönüldür, sen onu toprak sanma
 Yürüyerek bin hac yapsan, bir nefes, bir biçâre gönlü ele getirmene erişmez (Kerkûkî, 1284: 46)

Ya Râb! Senin Hazretinden başkasına bir yol yoktur
 Senin dergâhından başka sığınılacak dergâh yoktur
 Her ne kadar benim günâhım Kafdağı kadar olsa da
 Senin rahmetin ve ihsânının önünde saman çöpü kadar değildir

Ey Pâdişah, ey Münezzeh, ey Settâr
 Senin vasfın konusunda dem vurmağa bizim ne gücümüz var
 Bu hiçbir şey olan katre, bu mahdât olan
 Nasıl, hadsiz olan deryâya, hudût koysun

Ey her tefrîkaya teveccüh eden
 Gönül gözün her şeye yöneliyor
 Gönlünü tefrîkadan beri kıl
 Yek bir dildâr ara ki, yek bir dile sâhip olasın

Eyvâh! Azîz ömrün elliye aştı
 Vakit sermâyesi câh endîşesi ile geçti.
 Daha ne zamana kadar gaflet uykusundan uyanmayacaksın
 Uyan, sonunda bir dem saltanatın geçti (Kerkûkî, 1284: 56-57)

4.16. Şâir Ziyâ Paşa'nın, Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî'nin (k.s.) Sivas'taki Halîfesi Nûr Alî'ye (k.s.) Yazdığı Manzûm Mektûplar

Ziyâ Paşa, Amasya mutasarrıfı iken illet-i nâsûver ile ber keşte hâl olmakla Sivas'ta postnîşîn-i irşâd olan Nûr Alî tarafından vârid olan nâme terkîbi ile illet-i mezkûre kesb-i hıffet ü zevâl itmekle yazılan cevapnâmedir.

Benim ey nûr-i çesm-i iftihârım
 Medetkârım, enîsim, gamkisârım
 Surûr-ı hâtırım şevk-i derûnum
 Ferahbahş-i diltâr-ı zebûnum
 Sipihr-i feyz u aşkın âftâbı
 Kemâlât-ı ilâhînin kitâbı
 Fûrûğ-ı zâta mahzardır cemâlin
 Kemâlât-ı Hüdâ'dandır kemâlin
 Utandırırın nola hüsnünle mâhı
 Âyân vechinde envâr-ı ilahî
 Harîm-i bârigâh-ı kurb-i Hak'sın
 Sana merd-i hüdâ dense ehaksın
 Değil merd-i hüdâ belki Hüdâsın
 Ki esrâr-ı Hüdâ'ya âşinâsın

Bilirsin ey tabîb-i mihrîbânım
 Neler çekti bu cism-i nâtuvânım
 Azîzim hemnişinim oldu zillet
 Civânlıkta beni pîr etti illet
 Maraz, sıhhattan etti şöyle teb'îd
 Etibbâdan, devâdan kestim ümîd
 Değildim muktedir bir iltifâta
 Bakardım dürbîn ile hayâta
 Vücudum za'f ile döndü hilâle
 İşim kaldı Cenâb-ı Lâyezâl'e
 Figân ü zâr idi her rûz-i kârım
 Bu hal üzre geçirdi rûzgârım
 İnâyetnâmeniz kim vâsıl oldu
 Gönülde bin meserret hâsıl oldu
 Dahî açmazdan evvel kitâbı
 Bu resme eyledim ana hitâbı
 Didim, ey nüsha-i tahkîk u irfân
 Nüvîd-i yâr u te'vîd-i dil u cân
 Sen ol cânânın ittin destini bûs
 Heman ben kaldım ancak zâr u me'yûs
 Hased ey nâme-i ferhûnde tâlî'
 Sana oldu nigâh-ı yâr vâki'
 Deyub bu nazmı hem gözyası saçtım
 Biraz fikr ettim âhir mihrin açtım
 Ne gördüm, bir kitâb-ı meâni
 Lisanü'l-Gaybdır her bir beyânı
 Sufûf-i vâridât olmuş sutûru
 Mezâyâsı ider vâlâş şuûru
 Celî her nüktesinde bin hakâik
 Âyân her cümlesinde bin dekâik
 Zebân-ı âlem-i irfân, zebânı
 Beyân-ı feyz-i Rabbâni, beyânı
 Yazılmış bir nice bahsi hakîkat
 Ki her harfi değer bin kerre dikkat
 Bakıp ol nüshâya tekrâr tekrâr
 Teselli buldu her lahzâ dil-i zâr
 Nigâh ettikçe ben nakş-ı kitâba
 Medâr-ı hıffet oldu ıztırâba
 Vücûd-ı nâtüvâne geldi kudret
 Göründü veche-i âsâr-ı sıhhat
 Tağayyür geldi sıhhatle mizâca
 Mudara kalmadı tıbbâ, ilâca
 Surur u behcetim gelmez beyâna
 Yeniden gelmişim gûyâ cihâna
 Bunun şükründe aczim gerci zâhir
 İşim ancak hülûs üzre duâdır
 Vücûdun görmeye hâcet ilâca
 Tabîb ol ehl-i derd ü ihtiyâca
 Safâ üzre geçe ömr ü zamânın

Bula feyz-i müebbet hanedânın

25 Cemâdiye'l-Ûlâ 1281

Amasya'dan yazılmış diğer bir mektup:

Ey Nûr Ali vü nûr-ı 'âlî
 Mecmûa-yı cümle-i meâlî
 Hilâl-ı dekâyık-ı hakâyık
 Keşşâf-ı hakâyık-ı dekâyık
 Meş'alekeş-i sahrâ-yı tahkîk
 Pâdâş-ı tarîk, Hızır-ı tevfik
 Dâna-yı bevâtın u zevâhir
 Deryâ-yı muhît-ı âlem-i sırr
 Mir'ât-ı cihannümâ-yı irfân
 Hurşîd-i sipehr-i feyz ü ihsân
 Seccâde nişîn-i feyz ü irşâd
 Ferdü'l-Ferd, Kûrve-i efrâd
 Ey mürşîd-i kâmil-i İlâhî
 Yok fazl u kemâline tenâhî
 Derd-i dile nüsha-yı şifâsın
 Alemde bir âyet-i Hüdâsın
 Bernâme-i dilnevâzın aldım
 Ahbâr-ı hayatsâzın aldım
 Mefhûm-ı vefâ meâlî ihsân
 Mazmûnu kerem, mefâdi irfân
 Her harfi müzil-i çirk-i âlâm
 Her lafzı delîl-i sevk u ârâm
 Ol şevk ile dil cihâna sığmaz
 Dilşadlığım beyâna sığmaz
 Keyfiyet-i mânâ-i müşâhed
 Verdi dil zâre zevk-i bîhad
 Hakka ki garibdir bu rû'yâ
 Encâmını ide hayr Mevlâ
 Râi, mer'î, mürâ'î birdir
 Rû'yet amma acîb sırdır
 Bu bahiste gerci kavî çoktur
 Tahkîkine ihtimâl yoktur
 Tevhîdde çünki gâyet olmaz
 Bir dâirede nihâyet olmaz
 Men' eylecekti gördüm eşğâl
 Yazdım bu bir iki satırı derhâl
 Ey hasreti bağrımı iden hûn
 Taksîrimi eyle afve mekrûn
 Kıl münkiri feyzin ile iskât
 Ol mazhâr-ı cümle-i kemâlât

Ğurre, Zi'l-Kâde 1281 (Nazîf, 1924).

4.17. Şâir Nâbî'nin, Abdulkâdir Geylânî (k.s.) İçin Yazdığı Bir Gazel

fâ 'ilâtün / fâ 'ilâtün / fâ 'ilâtün / fâ 'ilün

Ser-i bâmında sipihrin çalınur nevbet-i Şeyh
 Çerha küncîde değil dâire-i devlet-i Şeyh
 Fahrdir gerdenine cümle-i ehlullahın
 Kadem-i meymenet-i enduhde-i izzet-i Şeyh
 Şeyh İbnü'l-Arabî yazdı Fütûhâtında
 Mushaf içre *ve hüvel kâhir* imiş âyet-i Şeyh
 Nâmını eylediler tesmiye Abdülkâdir
 Eyledi zîr-i tasarruf, feleği Hazret-i Şeyh
 Hâl-i mevtinde dahî hâl-i hayatında gibi
 İder imdâd-ı tasarruf eser-i himmet-i Şeyh
 İstiâne idicek lâbud irer imdâde
 Kümmelîn içre budur şöhret-i hâsiyyet-i Şeyh
 Cem-i kutbiyyet ü ferdiyyet ü gavsıyyet ile
 Si sûtûn üzre durup bârgeh-i rif'at-i Şeyh
 Yâd-ı ismiyle bulur mû-yi beden taze hayât
 Benzemez âhara şan u şeref u şevket-i Şeyh
 Dünyevî uhrevî âmalin olur cümle tamam
 Nâbiyâ yek nazâr eylerse eğer Hazret-i Şeyh

Gazelin sâdeleştirilmiş hâli aşağıda verilmiştir:

Hz. Pîr'in mânevi tasarrufunun sırası geldiğinin haberi, semâların üzerinden verilmekte. O Zât'ın devletinin dâiresi, semâlara sığdırılmaz. O'nun yücelik tasarrufunun kutlu ayağı, Allah (c.c.) dostlarının cümlesinin boynunda bir övünç kaynağıdır. Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (k.s.), *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* adlı eserinde, Mushâf-ı Şerîf içindeki *ve hüve'l-kâhiru* âyet-i celîlesinin mânasında, Hz. Pîr'e (k.s.) bir işâret bulunduğunu yazdı. O'nu (k.s.) *Abdülkâdir* diye isimlendirdiler. O feleği tasarrufu altına aldı. Öldükten sonra da hayatında olduğu gibi, onun himmetinin eseri tasarruf ederek imdâda yetişir. Yardım istenirse muhakkak imdada yetişir. Kâmillerin içinde, Hazret-i Şeyh'in özelliği budur. Kutbiyyet, gavsıyyet ve ferdiyyet makamlarının üçünün de kendisinde cem olmasıyla, onun yücelik otağı üç sûtûn üzerinde durmaktadır. O'nun hatırlanması ile bedendeki tüyler bile tâze hayat bulur. Onun şevketi, şerefi, şanı başkasına benzemez. Ey Nâbi! Hz. Pîr eğer bir nazâr eylerse, dünyâya ve âhirete ait işlerinin hepsi tamam olur (Nâbî, 1392: 21).

4.18. Kövenkli Hacı Ömer Hüdâyî'nin (k.s.) Tevhîd Hakkında Bir Şiiri

Gel Hakk'ı çok zikredelim, ismini hep vird edelim
 Leyl u nehâr halvet edup, aşkiyle tevhîd edelim
 Gel derme bu sîm u zeri, böyle cîfeden ol beri
 Kamuya ol Hak rehberi, aşkiyle tevhîd edelim
 Gel tevhîde çalış heman, bülbül gibi eyle figân
 Maksûdunu verir inan, aşkiyle tevhîd edelim
 Döndür Hüdâ'ya yüzünü, sevdin o'na kendözünü
 Zikr eyle pâk et özünü, aşkiyle tevhîd edelim
 Zikre çalış olma kesel, çek masivâ şuglünden el

Hak meydanı açıldı gel, aşkiyle tevhîd edelim
Çoktur velim Hakk'ın yolu, tevhîd kamunun efdali
Ol bu gülzârın bülbülü, aşkiyle tevhîd edelim
Cümle ezkârın efdali, tevhîd buyurmuştur nebî
Budur ekmelin mezhebi, aşkiyle tevhîd edelim
Zikr-i Hüdâ'ya et devam, çünkü zikreder hâs u âm
Bulur gönül aşkta makam, aşkiyle tevhîd edelim
Gel azmet Hüdâyî Baba, düşme bu dâr-ı girdâba
Olur bütün ömrün hebâ, aşkiyle tevhîd edelim (Hüdâyî, 2007: 9a)

Hulefâ-i Ömer Hüdâyî'den Kürklü Muhammed Baba'nın (k.s.) kitâbesinde, yazarı bilinmeyen mânalı bir beyit yer almaktadır:

*Saâdetle gelen gelsin bu dergâh-ı refî' şâna
Maârif şem'ini yaksın, bu lâzımdır her insana*

Bu şânı yüce dergâha saâdetle gelen gelsin ve her insana lâzım olan maârif kandilini yaksın!

5. TASAVVUFÎ ŞİİRLERDE KULLANILAN BAZI SEMBOLLER

Gayb ilimlerinin gizli mânâları, izzet perdesi ile örtülü bulunduguna binâen, tasavvuf yolunda gidenlerin kudsî sırlarını, akıllara telkîn edebilmek ve yaklaştırmak için, sûfiyye hazerâtı, hislerle anlaşılabilen seylere delalet eden ve bilinen lafızlar ile, gizli mânâlar arasında tenasübe riâyete, husûsî işâretleri tedvîn eylemişlerdir. Aşağıdaki fihrist, Şemsüddin Tebrizi, Mahmud Şebüsterî, Hâfız Şîrâzî gibi eâzım-ı sûfiyyenin kudsî ve nâdir eserlerindeki aslî maksadın anlaşılmasına hizmet etmesi cihetinden, sufiyye kitaplarından iktibâs edilmistir.

- Bâzu: Sâlikin ilahî cezbelerden kuvvet bulması
 Bülbül: Âşık
 Büt: Seyr ü sülûkun müntehâsı olan yüce matlûb, yüce maksad
 Cevgân: Kaza ve kader
 Çeşm: Murâkabât-ı İlâhiyyeye nazar
 Dest: Vahdâniyetin âsârından tecellî eden tasarrufât-ı ulviye
 Destâr: Âsâr-ı sun'î-ı ilahîye
 Deyr: Halveti talep etmek
 Ebrû: Makâm-ı kurb ile tâlibin maksâdı
 Gamze: İstiğnâ, serzeniş
 Gül: Şâhed- ı hakîki
 Gülistân: Müşâhede mahalli
 Harâbât: Tevhîd-i mahz, beşerî özelliklerden kurtuluş
 Kalem: Kaza ve kaderin cereyân ahkâmı
 Kûy: Teslim ve inkıyâd
 Meyhâne: Dergâh, aşkın pazarı, aşkın pazarında aşkı best ve neşr eylemek
 Müjgân: Vârid-i kahr
 Nefs: Ehl-i îmânın sebep-i câvidanisi olan rûh-i kudsiyan
 Pîr-i Mugan: Mürşîd-i kâmil
 Reftâr: Rıf'at ve ulvî mertebeler
 Ruh: Tecellî-i Cemâl-i İlâhî
 Sireşk: Âsar-ı hüzn
 Şarap: Aşk ve muhabbet
 Zühd: Mâsivâyâ muhabbeti terk etmek
 Zülf: Tecellî-i Celâl-i İlâhî
 Zünnâr: Hizmeti akd ü iltizâm etmek (Savfet, 1327c, 4-6).

6. SONUÇ

Edebiyâtda tasavvuf kelimesinin târifini muhtelif şekillerde dile getiren mutasavvıf şâirler, zengin edebî sanatlar kullanarak bu kelimeyi âdetâ canlı bir varlık hâlinde zihinlere nakşetmişlerdir. Ömer Rûşenî, Tasavvufu, iddialaşmayı ve boş sözleri terk etmek, mânevî sırları saklamak, yaşadığı her saniyenin kıymetini bilip ona göre yaşamak, hırsı ve tamahı terk etmek, cömert olmak, etrafındakilere ihsânda bulunmak, vefâlı olmak, nefsinin hesâba çekmek, kalbindeki kötü huyları yok edip kalbin hallerini öğrenmek, kalbi Hakk'a (c.c.) bağlamak, yüreğini ilâhî aşk ateşi ile dağlamak, vakti ganimet bilip Hakk'a kullukta bulunmak, kerâmet satmamak, zühd ve takvâ sâhibi olmak, belirli vakitlerde halktan uzaklaşıp, Hak (c.c.) ile baş başa kalmak, kitap ve sünnete uymak, Hakk'a (c.c.) yakınlığı en büyük kerâmet olarak bilmek, olarak târif etmiştir. O'nun keşf ve kerâmet târifi ise gerçekten çok mânâlıdır:

*Muhib mahbûbun ey sâhip saâdet
Görüp söyleşmedir keşf u kerâmet*

Tasavvuf edebiyâtında irfân mektebi olarak tâbir edilen, zikir meclisleri, ledün ilminin, Alahu Teâlâ'ya kalben yakın olmanın, ilâhî aşkın, Resûlullah (a.s.) aşkının öğrenilip yaşantığı mekânlardır. Zikir telkin eden ve yaptıran kâmil insân *elif* harfi'ne benzetilmiştir. Bu onun elif gibi dosdoğru bir istikâmet üzere olmasının gerekli olduğuna işâret ettiği gibi, kâmil insanın nefsin yedi basamağından geçip Hakk Celle ve Âlâ Hazretlerine vâsıl olması zarureti de, Hattatların, *elif* harfini, yedi noktayı birleştirerek çizmesine benzetilmiştir. Yedi noktadan müteşekkil ve dosdoğru istikâmet üzere olan elif harfi, zikir, fikir, ibâdet, mücâhede ile nefsin yedi basamağından geçmiş, ahlâk-ı Muhammedî (a.s.) ile bezenmiş, Hakk'ın varlığında ve muhabbetinde yok olmuş kâmil insânı temsil etmektedir. Tasavvuf edebiyâtındaki kullanılan bu teşbihlerden iki önemli prensip ortaya çıkmaktadır. Birincisi, irfân mektebinde öğretmenlik yapacak olanların, *elif* gibi dosdoğru istikâmet üzere olması, kitap ve sünneti yaşayıp yaşatması, ikincisi de bu öğretmenlerin, mekteb-i irfânda tam bir ledün ilmi eğitimi görmüş, nefsin yedi basamağını geçerek kemâl mertebesine ulaşmış olması mecbûriyeti ilkeleridir. Bir başka önemli husus da, irfân ilmi eğitiminin gayesini belirlemektir. İrfân mektebine girip, bir kâmile öğrenci olmanın amacı nedir? Yapılan işlerin Hak (c.c) katında bir değer ifâde etmesi için, gâyenin Hakk'ın (c.c) hoşnudluğunu celb etmesi gerekir. İşte o gâye de, mârifetullahtır. Mârifetullah, Tasavvuf edebiyâtında, *bâ* harfine benzetilmiştir. İlim öğrenmenin amacı ve o ilmi öğretecek olan öğretmenlerde bulunması gereken özellikler belirlenince, eğitimden istenilen sonucun alınmasının yolu açılır. Tasavvufun en önemli unsurları olan irfân ilmi öğretmenlerinin taşıması gereken bu sıfatlar ve tasavvufa girmenin gâyesi, tasavvuf edebiyâtında şu vecîz mısra ile ifâde edilmiştir:

Bir Elif bul mekteb-i irfânda, evvel bâyı sor

Kalbi Allahu Teâlâ'nın gayrısından boşalan Hak (c.c.) yolu yolcusunun, giydiği elbisenin hiçbir önemi yoktur. En gösterişli elbiseler içinde bulunan nefsânî kirlerden arınmış kalb sâhibinin, nefsi terbiye ve tezkiye olmamış ancak görünüşte eski esbiseler içinde tevazu gösterişi yapandan çok daha fazla, Hak (c.c.) katında makbûl olduğu âşikârdır. Hak (c.c.) yolu yolcusunun en önemli vasfı ilâhî aşkın kölesi olmasıdır. O gönlünü, kibirden, gururdan, benlikten ve her türlü kötü ahlâktan arındırır, kimseyi incitmez ve herkese iyilik düşünür. *Nefsini bilen Rabbini bilir* sözü uyarınca, zikirle, tefekkürle, ibâdetle nefsinin tanımaya çalışır, nereden gelip nereye gittiğinin bilincinde olur. Dünyâ hayatının geçici, ahret hayatının ise ebedi olduğunu idrâk edip, Allahu Teâlâ'nın ebedî rızâsını elde etmenin sebeplerine yapışır.

Büyük velîlerden Muhyiddîn ibnül Arabî, gerçek âlimin hem zâhirî hem de batınî ilimleri cem etmesi gerektiğini, sadece zâhiri ilimlerle meşgûl olanların kalblerinin sâkin ve müsterih olmasının mümkün olmadığını belirtir. İmâm Fahru'd-Dîn Râzi'ye, tasavvufa girerek, nefsinin kötü ahlâklardan arındırmasını ve Allahu Teâlâ'nın tecellilerine mazhar olmasını tavsiye ederek şunları yazmıştır:

Akıl ve fikrin mertebesinde kalanların, sâkin ve müsterih olmaları kabil değildir. Ey birâder! Nasıl oluyor da bu tehlikeli uçurum gibi yerde kalıyorsun? Ne için Cenâb-ı Risâletmeâb Aleyhisselatüvesselam Efendimiz Hazretleri'nin emir buyurdıkları nefsi terbiye etme ve Allah'ın (c.c.) tecellilerini görme yoluna girmiyorsun. Bu yola girersen Cenab-ı Vâcibu'l-Vücûd'un, hakkında, "Kullarımızdan öyle bir kul buldular ki biz ona tarafımızdan olan rahmet (peygamberlik veya velîlik) vermiş ve tarafımızdan gaybe dâir bir ilim öğretmiştik" (Kehf, 18/65) buyurmuş olduğu zâtın nâil olduğuna sende nâil olabilirsiniz. Senin gibi bir zâta yakışan hâl ve şân, böyle bir şerefli ülkeye ve yüce, azim bir mertebeye nâil olabilmek için çalışmaktır. Bu yönü de bilmelidir ki, bir sebeple meydana gelen her bir varlığın iki yüzü vardır. Biriyle sebebine diğeri ile de onu yaratan Hakk Teala Hazretleri'ne nazar edilir. Bütün insanlar, bilgin ve felsefecileri ile beraber sebepler yüzüne bakar. Ancak enbiyâ, evliyâ ve Melâike-yi kirâm aleyhimüsselam hazerâtı gibi ehlullahın muhakkikleri, sebepleri bilmekle beraber diğeri yönüyle onu yaratana nazar ederler.

İmam Gazâlî ise, Hakk'ın (c.c.) yakınlığına erişen kulların, o'ndan başka her şeyi kalblerinden çıkardığını, onların nazarında, her şeyin yaratıcısı olan Allahu Teâlâ'dan başkasının bir varlığı olmadığını, o'ndan başkasına kalbi bağlamanın kötülük olduğunu belirtir.

Bunların nazarında her kim olursa olsun, Allahu Teala'nın dışındaki varlıklara meyleden ve yönelen gizli şirkten uzak değildir. Bu sebepten, onların yanında bütün varlıklar iki kısımdır. Allah (cc) ve Allahu Teâlâ'dan başka olan her şey... Varlıkların her iki kısmı terazinin iki gözü gibidir. Onların kalbleri de bu terazinin mili konumundadır. Kalpleri, Cenab-ı Kibriyâ'ya yöneldikçe, iyilik kefesinin ve kalpleri Cenab-ı Hakk'ın dışındaki bir şeye meylettikçe, kötülük kefesinin daha ağır bastığına hükmetmişlerdir.

Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî'nin, bir tahmîsinde bu husus şöyle terennüm edilir:

*Her nereye baksam, gerçek maksadım senin yüzündür
Fakat gözyaşı ile dolu iki gözümde senin hâyâlından başka bir şey bulamam
Hangi toprağa, ibâdet maksâdıyla alnımı koysam
Taptığım ve maksâdım sen, varlığım ve secde ettiğim sensin*

İster Mescîd-i Aksa'da, isterse, deyr-i ruhbanda olayım.

Muhammed Şâkir ise, Allahu Teâlâ'nın zikretmenin neticesinde tefekkür hâsıl olacağını belirterek tasavvufun en önemli öğelerinden olan zikir ve tefekküre vurgu yapmış, Abdulkâdir Geylânî'nin zikir ve tefekküre bakışını değerlendirmiştir:

Abdulkâdir Geylânî Hazretleri, tefekkür hakkında, Peygamber Eendimiz (a.s.), bir saatlik tefekkür bir yıllık ibâdetten hayırlıdır, bir saatlik tefekkür yetmiş yıllık ibâdetten hayırlıdır, bir saatlik tefekkür bin yıllık ibâdetten hayırlıdır Hadis-i Şeriflerini okuyarak, hakikat feyzlerinin isteklilerini, zikre ve zikrin neticesi olan fikre rağbet ettirmiştir. O, aynı zamanda *Rasûlullah Efendimiz'in (a.s.) benim söylediğim ve benden önceki nebilerin söylediklerinin en hayırlısı, Lâilâhe illellahtır* Hadisi-i Şerîfi hükmünce Allahu Teâlâ'nın zikrini derecelendirmiştir. Birincisi lisana ait zikir yani cehrî, ikincisi nefse ait zikir, üçüncüsü kalbe ait zikir, dördüncüsü rûha ait zikir, beşincisi sırra ait zikir, altıncısı, hafîye ait zikir, yedincisi ahfâya ait olan zikir olmak üzere zikir hakkında yedi derece göstermiştir. Hak (c.c.) yolu yolcularının önce cism ve kalblerinin, zikir nûru ile aydınlanması için riyâzat ve mücâhedat ile temizlenmeleri ve sesli ve şiddetli zikir etmelerini, emir ve tenbih etmiş ve şöyle demiştir: *Veled-i kalb denilen hâlin oluşmasından sonra, nefsin zikri, harfsiz ve sessizdir. Kalbin zikri, ilâhî cemâli ve celâli mûlahaza etmektir. Rûhun zikri, tecelli ve sıfat nûrlarını müşâhededir. Sırrın zikri, ilâhî sırları müşâhade ve murâkabe etmektir. Hafînin zikri, Hak meclisinde, muktedir bir Melîkin (Allahu Subhânehu ve Teâlâ'nın) huzurunda olacaklardır (Kamer, 54/55) Ayet-i Celîlesi gereğince Zât-ı Ehadiyyetin Cemâli'nin nûrlarını muâyene etmektir. Ahfânın zikri, Allahu Subhânehu ve Teâlâ gizliyi de, daha gizlisini de bilir (Tâhâ, 20/7) âyet-i kerîmesinin mânâsı gereğince, hakka'l-Yakîn hakîkatına nazar etmektir. Bu zikir derecesine ulaşanlar, maksadın sonuna ulaşmış olup fenâfillah ve bekabillah mertebesini bulur. Anlatılan bu haller, başlangıçta cehren telkin edilen zikrullah devamla ancak hâsıl olur. Abdulkâdir Geylânî Hazretleri, bu sözleriyle, cehrî zikri te'kid ve sahîhu'l-Yed bir mürşîde intisâb etmek lüzümünü te'yîd buyurmuşlardır. Abdullah El-Ensârî Hazretleri dahî adı geçen hakîkatı, şu ârifâne beyt ile dile getirmiştir.*

Zikreyle tâ ki, senin zikrin, fikir getirsin. Yüzbinlerce yeni mânâlar getirsin!

Tasavvuf ilminde, Allahu Teâlâ'ya yakın olmak için tevessül ve teveccüh önemli bir yer tutar. Başta Rasûlullah (a.s.) olmak üzere, fenâfillah ve bekâbillah mertebesini bulan zâtları vâsıta ve vesîle kılarak Allahu Teâlâ'ya yönelip o'ndan yardım ve af talep etmek, bu ilmin âlimlerinin, eserlerinde ve yaşayışlarında çokça yer verdikleri, Hakk'ın (c.c.) rahmet ve merhametini celb eden, sâhibini kemâle ulaştıran ahlâk-ı hamîde cümlesindedir. Abdulkâdir Geylânî, *el-Gunye* adlı eserinde, Peygamber Efendimiz'i (a.s.) ziyâret âdâbını anlattığı bölümde şu ifadelerle yer verir: *Yâ Rabbî! Günâhlarımdan tevbe ve istiğfâr ederek senin Nebîne geldim. Senden beni mağfîret etmeni istiyorum. Nasıl ki o hayatta iken birisi gelip onun önünde günâhını ikrâr etmişti. Nebî (a.s.) dua etmiş sen de o kişiyi affetmiştin. Yâ Rabbî! Sana, Senin Nebin, Rahmet Nebîsi (a.s.) ile teveccüh edip yöneliyorum. Yâ Rasûlellah! Şüphesiz ben, günahlarımı affetmesi için, senin ile Rabbime teveccüh ediyorum. Yâ Rabbî! Nebin hakkı için beni affetmeni ve bana merhamet etmeni istiyorum (Geylânî, 1971: 35-37).*

KAYNAKÇA

- Emir Buhari. (1328). *Şerh-i Gazel-i Cenâb-ı Mevlâna*, İstanbul: Matbaa-yı Ahmed Kâmil.
- Gazâlî, M. (1327). Vezir Nizâmü'l-Mülk'e Mektûp (Çev. Ed.), *Tasavvuf*, 12: 3-4.
- Geylânî, A. (1326). *el-Evrâd eş-Şerîfe el-Kâdiriyye* (Çev. Şeyh Nâcî), İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası.
- Geylânî, A. (1971). *el-Gunye li Tâlibi Tarîkı'l-Hak I-II*, Beyrût, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Hâlid. (1327). Farsça *Hodrâ* Redifli Bir Gazel, *Tasavvuf*, 2: 7.
- Haydârîzâde İ. (1327). Abdurrahmân Hâlis'in Biyografisi, *Tasavvuf*, 4: 4-5.
- Hüdâyî, Hacı Ö. (2007). *Dîvân-ı Hüdâyî Kudûse Sırrahu'l-Âlî* (Muharrem Hilmi'nin El Yazısı ile _nşr. S.Ateş), İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- İbnu'l-Arabî, M. (1327). Fâhrü'd-Dîn Râzî'ye Mektûp (Çev. Ed.), *Tasavvuf*, 6: 2.
- Kerkûkî, A. H. (1284). *Kitabu'l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, İstanbul: Rıza Efendi Basımhânesi.
- Mağribî, M.Ş. (1327). *Güzeştîm* Redifli Farsça Bir Gazel, *Tasavvuf*, 4: 7.
- Mâlik b. Enes. (1327). Yahyâ es-Sûfî'ye Mektûp, *Tasavvuf*, 32: 5.
- Muhammed Şâkir. (1327). Zikir ve Fikir Makâlesi, *Tasavvuf*, 32: 5-6.
- Nabî, Yusuf. (1392). *Dîvân-ı Nâbî*, İstanbul: Şeyh Yahyâ Efendi Matbâası.
- Nablûsî, A. (1327). *Dünyâ Âlemi Adlı Şiir*, *Tasavvuf*, 32: 7.
- Nazîf, S. (1924). *Külliyât-ı Ziyâ Paşa*, İstanbul.
- Remzî, A. (1327). *Dervîş* Redifli Şiir, *Tasavvuf*, 16: 8.
- Rufâî, R. R. (1327a). Bursevî'nin Kasîde-i Ferîde'sinin Şerhi, *Tasavvuf*, 15: 5-6.
- Rufâî, R. R. (1327b). Bursevî'nin Kasîde-i Ferîde'sinin Şerhi, *Tasavvuf*, 16: 6-7.
- Rufâî, R. R. (1327c). Bursevî'nin Kasîde-i Ferîde'sinin Şerhi, *Tasavvuf*, 17: 5-6.
- Rufâî, A. (1327). İnnî İltece'tü Şiiri, *Tasavvuf*, 34: 7.
- Rûşenî, Ö. (1327a). *Tasavvuf* Adlı Şiir, *Tasavvuf*, 33: 5-7.
- Rûşenî, Ö. (1327b). *Eyledin* Redifli Şiir, *Tasavvuf*, 26: 7.
- Safvet. (1327a). *Hakîki Tasavvuf* Adlı Arapça Bir Şiirin Tercümesi, *Tasavvuf*, 10: 8.

Safvet. (1327b). *Nigârâ Gazeli*'nin Tahmîsi, *Tasavvuf*, 15: 8.

Savfet. (1327c). Tasavvufî Terimler, *Tasavvuf*, 31: 4-6.

Şânî. (1327a). Rûşenî'nin *Eyledin* Redifli Gazelini Tahmîs, *Tasavvuf*, 26: 7.

Şânî. (1327b). *Bende-i Aşk Ol* Adlı Gazel, *Tasavvuf*, 30: 8.

Yahyâ es-Sûfî. (1327). Mâlik bin Enes'e Mektûp, *Tasavvuf*, 32: 5.